

Relace důchodu ke mzdě

Martin Holub
Štěpánka Pollnerová

VÚPSV Praha
2004

Obsah

Úvod	3
1. Relace důchodu ke mzdě	4
1.1 Relace starobního důchodu a mzdy před odchodem do důchodu	4
1.2 Definice relace důchodu a mzdy před odchodem do důchodu.....	4
1.3 Rozšířená definice náhradového poměru	6
1.4 Minimální standardy sociálního zabezpečení podle mezinárodních úmluv.....	7
1.5 Optimální náhradový poměr.....	8
1.6 Relace vypláčeného důchodu a průměrné mzdy	9
1.7 Relace důchodu a mzdy v mezinárodním srovnání.....	10
2. Německo	16
2.1 Obecná charakteristika důchodového systému	16
2.2 Struktura důchodového systému, náhradové poměry	16
2.3 Reformy důchodového systému	19
2.4 Relace důchodu ke mzdě.....	23
3. Švédsko	25
3.1 Obecná charakteristika důchodového systému	25
3.2 Základní důchodový systém.....	25
3.3 Struktura celkových příjmů osob starších 65 let	29
3.4 Relace starobního důchodu ze základního systému ke mzdě.....	29
3.5 Vývoj výše důchodů v systému NDC	31
3.6 Životní úroveň důchodců ve vztahu k příjmům pracujícího obyvatelstva	31
4. USA	33
4.1 Obecná charakteristika důchodového systému	33
4.2 Základní důchodový systém.....	33
4.3 Struktura a diferenciacce celkových příjmů osob starších 65 let.....	35
4.4 Diferenciacce starobních důchodů z OASDI	36
4.5 Relace starobního důchodu z OASDI ke mzdě.....	37
4.6 Projekt MINT	38
Závěr	41
Literatura	44

Úvod

Tato studie se pokouší zmapovat situaci kolem tzv. náhradového poměru (relace důchodu ke mzdě). Relace důchodu ke mzdě se začala v odborných kruzích skloňovat zejména v souvislosti s budoucími úpravami (reformami) důchodového systému v ČR a rovněž i s plánovaným vstupem ČR do Evropské unie.

Pokračování důchodové reformy předpokládá posilování pojistného principu, tj. těsnější vazby mezi zaplaceným pojistným a výší důchodu. Důležitým prvkem je stanovení relace důchodu ke mzdě dosahované před odchodem do důchodu s ohledem na základní úlohu důchodového systému - zajištění přijatelného životního standardu pro důchodce a s ohledem na mezinárodní úmluvy (zejména úmluvy MOP), které Česká republika ratifikovala. Předpokladem pro stanovení této relace je porovnání příjmové úrovně různých skupin obyvatelstva; porovnání faktorů, které ovlivňují životní úroveň občanů, jejich klasifikace a jejich změny v čase.

Cílem projektu je získat poznatky o relaci důchodu ke mzdě, přehled zahraničních zkušeností včetně vývojových trendů. Autoři se pokusili odpovědět na otázku jaký (a zda vůbec) náhradový poměr počítat a jak jej interpretovat. Vycházeli přitom především ze zkušeností třech významných vyspělých zemí s různými systémy důchodového zabezpečení a z mezinárodních studií srovnávajících systémy starobního zabezpečení.

Výběr zemí byl proveden zejména z následujících důvodů:

USA: důvodem zařazení je největší dostupné množství analýz o relaci důchodu ke mzdě; v poslední době byl v USA také vypracován projekt MINT, který může být inspirací i pro ČR;

Německo: vysoká váha prvního pilíře; jako jedna z mála zemí má stanovený cílový náhradový poměr;

Švédsko: vysoká váha prvního pilíře; švédský důchodový model NDC je inspirací pro připravovaný návrh důchodové reformy v ČR.

Tato studie si neklade za cíl suplovat práci pojistných matematiků a přinášet přehled a časové řady doposud počítaných náhradových poměrů v ČR. Snaží se ukázat možné cesty při posuzování úrovně zabezpečení důchodců v ČR s ohledem na možnosti mezinárodního srovnání.

1. Relace důchodu ke mzdě

1.1 Relace starobního důchodu a mzdy před odchodem do důchodu

Smyslem důchodových systémů je vedle ochrany starších lidí před chudobou také zajištění možnosti nabytí nárok na takový důchod, který lidem umožní zachovat si v přiměřeném rozsahu svou životní úroveň po odchodu do důchodu. Jedním z ukazatelů přiměřenosti výše důchodových příjmů je míra, s jakou nahrazují předdůchodové příjmy označovaná jako náhradová míra nebo náhradový poměr:

$$\text{náhradový poměr} = \frac{\text{důchodové příjmy}}{\text{příjmy před odchodem do důchodu}}$$

1.2 Definice relace důchodu a mzdy před odchodem do důchodu

Nejčastěji je náhradový poměr vyjadřován jako poměr důchodu a mzdy před odchodem do důchodu. Definice této relace však není jednotná, naopak náhradový poměr může být vymezen různými způsoby. Každá z definic má jinou vypovídací schopnost. Přestože neexistuje shoda o tom, která z nich je nejlepší, lze alespoň naznačit, jakým způsobem vhodnost jednotlivých definic závisí na účelu, pro který jsou náhradové poměry konstruovány.

Základně lze náhradové poměry rozdělit na *hypotetické* (modelové) a *„skutečné“* (empirické). Výpočet náhradových poměrů je většinou založen na hypotetickém konceptu „typických“ pracovníků, jejichž výdělky jsou definovány v násobcích průměrné (nebo též mediánové) mzdy nějaké skupiny (nejčastěji průměrné mzdy v národním hospodářství). Obvykle se vymezují minimálně tři příjmové skupiny - pracovníci s nízkými, středními a vysokými příjmy. *Skutečné* náhradové poměry jsou počítány z (často výběrových) dat o skutečných výdělcích pojištěných osob. Pokud se pomocí náhradového poměru sleduje příjmová situace důchodců, považuje řada autorů skutečné náhradové poměry za vhodnější ukazatel [např. Fox, 1982, Grad, 1990; Bosworth, Bertless, Steuerle, 2000]. Například výzkum v USA ukázal, že modeloví pracovníci (se mzdou ve výši násobku průměrné mzdy v národním hospodářství) nejsou typickými zástupci daných skupin (tj. skupin s nízkými, středními a vysokými výděly). Modelový výpočet za prvé ignoruje doby s nulovými výděly a tím přeceňuje skutečné průměrné výdělky [Steuerle, Spiro, Carasso, 2000a]. Za druhé, pro všechny věkové skupiny zůstává výdělek stejný relativně k průměrné mzdě v ekonomice. Ve skutečnosti ovšem mladí a starší lidé obecně vydělávají méně než lidé ve středním věku [Steuerle, Spiro, Carasso, 2000b]. Výpočet náhradových měr pro osobu s průměrnými výděly na základě skutečných záznamů o příjmech dává v případě USA systematicky vyšší výsledky než tradičně používaný modelový výpočet pro osobu s výděly ve výši průměrné mzdy v ekonomice (tabulka 1). Problémem skutečných náhradových poměrů je jejich obtížná interpretace, protože je lze měřit různými způsoby a neexistuje konsenzus, jak je měřit nejlépe. Dalším problémem je skutečnost, že často nejsou k dispozici pravidelná výběrová šetření o příjmech pojištěnců. Srovnání vývoje skutečných měr náhrady v čase pak není možné. Výpočet hypotetických náhradových měr je naopak relativně jednoduchý, výsledky mohou být použity ke sledování změn náhradových poměrů v čase a příčin těchto změn. Pomocí hypotetických náhradových měr lze rovněž snadno ilustrovat některé dopady navrhovaných reformních změn, například do jaké míry bude uplatněn princip zásluhovosti.

Také *Společná zpráva Komise a Rady o přiměřených a udržitelných důchodech* (dále jen *Společná zpráva Komise a Rady*) vypracovaná v roce 2003 v rámci „otevřené metody koordinace“ na úrovni EU upozorňuje na nutnost rozlišovat mezi hypotetickými a empirickými náhradovými poměry. „V některých zemích poskytují zákonné soustavy svázané

s výdělků vysokou míru náhrady příjmu za úplnou dobu přispívání. V některých případech se však ukázalo, že současná průměrná výše důchodů je ve srovnání se současnými výdělků nízká, a to kvůli zranění systémů důchodového zabezpečení a neúplným dobám přispívání, případně kvůli tomu, že v minulosti nebyly výdělků přiznávány do základu pro výpočet důchodu“ [Společná zpráva Komise a Rady, 2003: 35].

Další otázkou je, *jak definovat mzdu* a co zahrnout do *jmenovatele* ukazatele náhradového poměru. Pokud nevycházíme ze skutečných výdělků pojištěnců je třeba *zvolit* mzdu (resp. výdělek), která bude reprezentativní pro okruh pojištěných osob. V mezinárodním srovnání se často používá průměrná mzda dělníka ve zpracovatelském průmyslu, především z důvodu snadné dostupnosti a srovnatelnosti dat [Whiteford, 1995; Eurostat, 1993]. Některé země (např. USA, Švédsko) stanovují strop pro mzdy, ze kterých se platí pojistné. Při hodnocení samotného veřejného důchodového systému může být proto vhodnější vycházet pouze z mezd (výdělků, ať už skutečných či hypotetických) do tohoto stropu. Pokud se ovšem porovnávají mzdy s důchody z veřejného a současně i soukromého systému, považuje se za vhodnější vycházet z celkových mezd [Fox, 1982]. *Za jaké období* má být předchozí mzda (výdělků) počítána? Mezi obvykle používané případy patří: 1) mzda v roce (nebo několika málo lety) před odchodem do důchodu, 2) mzda, která odpovídá formuli pro výpočet důchodu (např. průměrná nebo nejvyšší mzda za nějaké období), 3) průměrná mzda za celou pracovní kariéru. Rozdíl ve skutečných náhradových poměrech pro různé jmenovatele je v tabulce uveden na příkladu USA. Náhradové poměry pro nejvyšší výdělek (B), vyměřovací základ (C), výdělek před odchodem do důchodu (D) se liší proto, že skutečné průměrné mzdové profily podle věku mají tvar převráceného U (nízké příjmy na počátku a konci pracovní kariéry, vysoké uprostřed). Pro některé pracovníky jsou nicméně charakteristické jiné mzdové profily, což situaci nadále komplikuje - v rámci projektu MINT (viz kapitola o USA) bylo například definováno devět “stylizovaných výdělkových profilů”. Skutečné míry náhrady se tedy značně liší v závislosti na tom, jak jsou měřeny, a na rozložení příjmů jednotlivce v průběhu celé pracovní kariéry a během posledních let pracovní kariéry. Je proto těžké určit jediný shrnující ukazatel míry náhrady založený na skutečných výdělcích (Grad, 1990). Pokud uvažujeme ve jmenovateli delší časové období než jeden rok, závisí výše náhradového poměru také na způsobu *indexace mezd (výdělků)* zahrnutých do jmenovatele, a to i v případě hypotetických náhradových poměrů. Podle některých autorů je důležité vyjádřit míru náhrady reálných příjmů a používají proto pouze indexaci podle vývoje cen [Bodie, Shoven, Wise, 1987]. Obvykle se při výpočtu náhradových poměrů používá stejný způsob indexace výdělků, který obsahuje formule pro výpočet důchodu (nejčastěji vývoj průměrných hrubých mezd).

T a b u l k a 1 Alternativní výpočty náhradového poměru

	způsob výpočtu náhradového poměru	náhradový poměr (v %)
A	výdělky ve výši průměrné mzdy v ekonomice; důchod vztažený k výdělku před odchodem do důchodu	40
B	výdělky ve výši skutečných výdělků pojištěnce s průměrnými příjmy; důchod vztažený k nejvyššímu výdělku z posledních 35 let	44
C	výdělky ve výši skutečných výdělků pojištěnce s průměrnými příjmy; důchod vztažený k průměru výdělků z posledních 35 let (vyměřovací základ)	52
D	výdělky ve výši skutečných výdělků pojištěnce s průměrnými příjmy; důchod vztažený k výdělku v roce před odchodem do důchodu	66

*Poznámka: Indexace výdělků podle vývoje průměrné mzdy. Nově přiznaný důchod.
Pramen: Steuerle, Spiro, Carasso, 2000b*

Podobně je třeba určit, které *důchody* zahrnout do čitatele náhradového poměru. Nejčastěji se pro definici náhradového poměru používají nově přiznané důchody počítané ze zvolených referenčních výdělků podle důchodové formule. Výjimku představuje například model australského ministerstva financí, ve kterém je při výpočtu náhradového poměru vztažen průměrný důchodový příjem za celé důchodové období ke mzdě před odchodem do důchodu [ASFA, 1999]. Podle toho, co mají náhradové poměry charakterizovat, je nutné zvážit potřebu a možnost zahrnutí důchodů z různých pilířů penzijního systému.

Konečně lze rozlišit *čisté* nebo *hrubé* náhradové poměry. Efektivní daňová sazba (podíl odvedené daně z celkových příjmů) z příjmu důchodců je obvykle nižší než efektivní daňová sazba z příjmu v období ekonomicky aktivního života ze tří hlavních důvodů. Za prvé, daňové systémy jsou progresivní a hrubý náhradový poměr je pro většinu příjmových pásem menší než 100 %. Za druhé, pojistné na sociální pojištění se obvykle platí pouze z výdělků, nikoliv z důchodů. Za třetí, mnoho zemí poskytuje zvláštní daňové úlevy důchodcům a starším osobám. Pokud je tedy předmětem zkoumání změna disponibilních příjmů po odchodu do důchodu, jsou čisté náhradové poměry lepším ukazatelem.

1.3 Rozšířená definice náhradového poměru

Relace důchodu a mzdy před odchodem do důchodu je aproximací změny životní úrovně po odchodu do důchodu, která je založena na předpokladu, že pro většinu lidí jsou výdělky primárním zdrojem předdůchodových disponibilních příjmů, a naopak důchodové dávky hlavním zdrojem disponibilních příjmů v důchodu. Ve skutečnosti mohou být v obou případech významné i jiné zdroje příjmů. Tento pohled je vyjádřen v tabulce 2, která je odvozena z návrhu úpravy čistých náhradových poměrů uvedené v kanadské studii z roku 1987. Přestože není vzhledem k dostupnosti dat možné zahrnout do výpočtu náhradových poměrů všechny uvedené položky, tabulka do jisté míry ilustruje potřebu kombinovat reálná data za jednotlivce a modelování, pokud chceme porovnávat skutečnou příjmovou situaci příjemců dávek. Analýzy relace důchodu a mzdy jsou proto často v různých studiích *doplňeny* informací o relaci příjmů v širším pojetí, kde data jsou obvykle získána z výběrových šetření o příjmech důchodců nebo domácností [Fox, 1979 a 1982; OECD, 2001; projekt MINT].

T a b u l k a 2 Definice čistého náhradového poměru

čistý náhradový poměr (tradiční přístup)	
<i>čítatel: spotřeba v důchodu</i>	<i>jmenovatel: spotřeba před odchodem do důchodu</i>
kladné položky - peněžité důchodové dávky z veřejného důchodového systému	kladné položky - pracovní výdělků
záporné položky - přímé daně	záporné položky - přímé daně - příspěvky na sociální zabezpečení
možné úpravy	
další kladné položky - pracovní výdělků - důchody ze zaměstnaneckého a soukromého důchodového pojištění - investiční příjmy, úroky, nepřímé příjmy z vlastnictví bydlení - vládní nepeněžní dávky (zdraví, bydlení, vzdělávání, doprava) - čerpání úspor, prodej domu apod.	další kladné položky - investiční příjmy, úroky, nepřímé příjmy z vlastnictví bydlení - vládní nepeněžní dávky (zdraví, bydlení, vzdělávání, doprava)
další záporné položky - nepřímé daně	další záporné položky - nepřímé daně - náklady spojené s pracovní činností - úspory, bankovní vklady, příspěvky na zaměstnanecké a soukromé důchodové pojištění apod.

Pramen: Whiteford, 1995

1.4 Minimální standardy sociálního zabezpečení podle mezinárodních úmluv

Minimální normy důchodového pojištění jsou stanoveny v úmluvě Mezinárodní organizace práce (MOP) č. 102 z roku 1952. Přísnější normy stanovuje úmluva MOP č. 128 z roku 1967.

Směrnice pro určení standardních minimálních úrovní dávek jsou vázány k typickým poživatelům dávek a vyjádřeny v procentech (tabulka 3). Typickým příjemcem je rodinná jednotka, jejíž složení se liší podle sociální události. V případě starobních důchodů je standardním příjemcem muž s manželkou v důchodovém věku. Tento věk by podle úmluvy č. 102 neměl překročit 65 let, pokud nejsou splněny specifické podmínky stanovené v článku 26 odstavec 2, který umožňuje zohlednit při stanovení hranice odchodu do důchodu také demografickou strukturu společnosti daného státu. Úmluva uvádí výpočet důchodů třemi různými způsoby [Gillion et al., 2000]:

1. Pokud je důchod počítán v závislosti na předchozích příjmech poživatele dávky nebo pokryté osoby, neměla by dávka zvýšená o rodinné přídatky být u typického příjemce nižší než stanovené procento předchozích výdělků (tabulka 3). Předchozí výdělků zahrnují výdělků stanovené národní legislativou pro výpočet důchodu. Pro výši dávky nebo výdělek, který slouží za základ výpočtu dávek může být stanoven horní limit. Tento limit musí být stanoven tak, aby procenta uvedeného v tabulce bylo dosaženo i v případech, kdy je předchozí výdělek příjemce dávky stejný nebo nižší než výdělek kvalifikovaného dělníka (definovaného též jako osoba jejíž výdělek je stejný nebo přesahuje výdělků 75 % všech chráněných osob nebo osoba s výdělkem ve výši 125 % výdělků všech chráněných osob).

2. Pokud je důchod stanoven jako jednotná dávka, vychází se z výdělků nekvalifikovaného dělníka.

3. Jsou-li systémem důchodového zabezpečení chráněni všichni obyvatelé, jejichž prostředky nepřesahují určitou mez, může být výše dávky určena podle stanovené stupnice. Výše dávky smí být snížena jen tehdy, když ostatní prostředky rodiny poživatele dávky přesahují stanovenou podstatnou částku. Úhrn dávky a jiných prostředků po odečtení podstatné částky nesmí být nižší než dávka vypočítaná podle bodu 2.

T a b u l k a 3 Pravidelně se opakující platby typickým poživatelům dávek (v % předchozích příjmů)

sociální událost	typický poživatel dávek	minimální standardy v % (úmluva č.102)	vyšší standardy v % (úmluva č.128)
stáří	muž s manželkou v důchodovém věku	40	45
invalidita	muž s manželkou a dvěma dětmi	40	50
pozůstalí	vdova s dvěma dětmi	40	45

Pramen: Gillion et. al., 2000

Evropské standardy sociálního zabezpečení upravují mnohostranné mezinárodní smlouvy uzavřené v rámci Rady Evropy 16. dubna 1964: Evropský zákoník sociálního zabezpečení (ETS č. 48) a Protokol k němu (ETS č. 48 A). Zákoník má totožnou strukturu jako Úmluva MOP č. 102 a v oblasti důchodového pojištění má rovněž stejné požadavky na úroveň dávek. Protokol obsahuje vyšší standardy sociálního zabezpečení, minimální výše důchodových dávek odpovídá úmluvě MOP č. 128. Revidovaný evropský zákoník sociálního zabezpečení (ETS č. 139) byl uzavřen 6. 11. 1990.

Stav podpisů a ratifikací mezinárodních úmluv v oblasti minimálních standardů sociálního zabezpečení v České republice a v zemích, které jsou předmětem analýzy v následujících kapitolách, je uveden v tabulce 4. Česká republika ratifikovala obě úmluvy MOP, a to úmluvu č. 128 pro starobní důchody a úmluvu č. 102 pro invalidní a pozůstalostní důchody. V roce 2002 také podepsala a ratifikovala Evropský zákoník sociálního zabezpečení, který vstoupil v platnost 9.9. 2001. Podepsala rovněž Protokol k Evropskému zákoníku.

T a b u l k a 4 Stav podpisů a ratifikací mezinárodních úmluv v oblasti minimálních standardů sociálního zabezpečení (stav k 1. září 2003)

	úmluva MOP č. 102	úmluva MOP č. 128	ETS č.48	ETS č. 48 A	ETS č. 139
Česká republika	ratifikace	ratifikace	ratifikace	podpis	
Německo	ratifikace	ratifikace	ratifikace	ratifikace	podpis
Švédsko	ratifikace	ratifikace	ratifikace	ratifikace	podpis
USA					

ETS č.48 - Evropský zákoník sociálního zabezpečení

ETS č. 48 A - Protokol k Evropskému zákoníku sociálního zabezpečení

ETS č. 139 - Revidovaný evropský zákoník sociálního zabezpečení

Pramen: <http://conventions.coe.int>; <http://www.ilo.org>

1.5 Optimální náhradový poměr

V rovině ekonomické teorie se optimální výše náhradového poměru diskutuje především v rámci *hypotézy životního cyklu*, která patří mezi základní teorie spotřeby. Podle hypotézy životního cyklu se lidé chovají tak, že během svého života vyrovnávají spotřebu. V zjednodušené verzi hypotézy chtějí lidé spotřebovat v každém období stejné množství statků a proto odkládají (spoří) část svého příjmu v období s vysokými příjmy tak, aby jejich spotřeba mohla být vyšší v obdobích s nízkými příjmy. Nejjednodušší interpretace této verze je taková, že lidé chtějí dosáhnout důchodu ve výši 100 % průměrných celoživotních čistých výdělků (tj. kolem 75 % hrubých průměrných celoživotních výdělků). Realističtější verze nepředpokládá zachování spotřeby v relaci 1:1. Počítá s tím, že například v mladším věku lidé spotřebovávají více, protože mají náklady spojené s výchovou dětí nebo náklady spojené s prací. Jiní lidé, kteří mají vysoké výdaje na léky nebo více volného času, mohou chtít ve vyšším věku spotřebovat více. Navíc, pokud roste v ekonomice příjem na hlavu, lidé budou

ve vyšším věku spotřebovávat více, aby si udrželi své relativní postavení. Nejistota o budoucím zdraví a životních nákladech celý model nadále komplikuje.

Nejčastěji uváděnou optimální (respektive dostačující) výši náhradového poměru je 60 % příjmů před odchodem do důchodu [ASFA, 1999; Whiteford, 1995]. Finanční analytici obvykle doporučují 60 - 75 % hrubého příjmu před odchodem do důchodu [ASFA, 1999].

Podle Světové banky je míra náhrady předdůchodových výdělků důchodem ve výši 75 % hrubých průměrných celoživotních výdělků rozumným cílem pro domácnosti, který zajistí komfortní životní standard pro vysokopříjmové domácnosti a bude blízko životního minima pro domácnosti s nízkými příjmy. Vláda by nicméně podle Světové banky měla mít cíl nižší, kolem 50 % hrubých průměrných celoživotních výdělků pro osobu s průměrnou mzdou [Světová banka, 1994]. Příliš nízko stanovená cílová míra náhrady znamená riziko velkého počtu důchodců pod hranici chudoby závislých na dávkách sociální pomoci. Příliš vysoká relativní úroveň dávek může přinést fiskální problémy a deformace na trhu práce. Model MOP počítá s vícepilířovým systémem, kde by veřejný průběžně financovaný poskytoval důchody na úrovni 40 - 50% celoživotních průměrných příjmů.

Ze závěrů Společné zprávy Komise a Rady vyplývá, že si členské země EU obecně explicitně nestanovují optimální nebo cílovou úroveň míry náhrady předdůchodových příjmů. V oblasti prvního pilíře se Německo zavazuje udržet náhradový poměr ve výši 67 - 68 % pro osobu s průměrnými výdělků a 45 lety pojištění. Tato hodnota je ovšem spíše teoretická a nereprezentuje nutně skutečné úrovně důchodů. Řecko nedávno přijalo zákon, který je zaměřen na přizpůsobení náhradových poměrů v základním důchodovém schématu na průměrných 70 % pro všechny zaměstnance snížením náhradových poměrů starších ročníků a jejich zvýšením pro ročníky mladší. Finsko má stanovenou maximální úroveň důchodu z povinného schématu na výši 60 % (pro soukromý sektor), respektive 66 % (pro veřejný sektor) příjmů před odchodem do důchodu při 40 letech pojištění. V oblasti druhého a třetího pilíře vyplývají některé implicitní cíle ze způsobu zdanění příspěvků na důchodové pojištění, které jsou odečitatelné od výdělků pouze do určité výše. V Nizozemsku je tento limit stanoven na úrovni příspěvků, která je nutná k dosažení 70 % konečných hrubých výdělků po 40 letech pojištění.

1.6 Relace vypláceného důchodu a průměrné mzdy

Vedle míry, jakou nahrazuje důchod mzdu před odchodem do důchodu, je také často sledovaným ukazatelem relace důchodu k průměrné mzdě v národním hospodářství. Tato relace vyjadřuje relativní příjmové postavení důchodců a ekonomicky aktivní populace.

Pokud nejsou důchody indexovány podle vývoje průměrné mzdy, je počáteční relace důchodu a průměrné mzdy nejvyšší (tj. nově přiznaný důchod/průměrná mzda) a v dalším období v důchodu klesá (vyplácený důchod/průměrná mzda). Způsob indexace důchodů vyjadřuje míru mezigenerační solidarity - míru, jakou důchodci participují na ekonomickém růstu. Indexace podle cenového vývoje zaručuje zachování reálné úrovně důchodů, indexace podle hrubých (čistých) průměrných mezd zachování konstantního poměru důchodu a hrubé (čisté) mzdy. Relace průměrného vypláceného důchodu a průměrné mzdy (často označovaná jako průměrný náhradový poměr) je kromě způsobu indexace důchodů ovlivněna také historickým vývojem mezd a jejich diferenciací a reformami důchodového systému. Ve většině členských států EU například starší důchodci pobírají nižší důchody než důchodci mladší. Příčinou tohoto stavu je podle Společné zprávy Komise a Rady řada faktorů: „Výpočet nároku na důchod podle výše konečného platu vede ke zvýhodnění nejmladší důchodové kategorie. Postupné zlepšování pojistného krytí a zvýhodňování podmínek výpočtu pojistných nároků prospělo především těm, kteří byli ještě nedávno součástí trhu práce. S vyšší věkovou kategorií roste i procento žen, a protože individuální i odvozené důchodové nároky žen jsou nízké, snižuje se u vyšší věkové kategorie důchodců průměrná

výše příjmu. V důsledku této skutečnosti jsou starší důchodci nerovnoměrně zastoupeni mezi příjemci minimálních důchodů“ [Společná zpráva Komise a Rady, 2003: 38].

Poměr průměrného vypláceného důchodu a průměrné mzdy v národním hospodářství (nebo přesněji průměrného vyměřovacího základu pro pojistné) je jedním ze základních parametrů bilanční rovnice průběžně financovaného důchodového systému. Vývoj průměrného náhradového poměru vývoj sazby na důchodové pojištění patří k nejčastějším výstupům projekcí a simulačních modelů důchodového systému. Význam průměrného náhradového poměru jako ukazatele relativní životní úrovně důchodců ovšem klesá s rostoucím významem doplňkových pilířů důchodového zabezpečení a jiných zdrojů příjmů obyvatelstva.

Detailnější, a také častěji používané, srovnání životní úrovně důchodců a ekonomicky aktivního (případně všeho) obyvatelstva umožňují výběrová šetření o příjmech domácností [Whitehouse, 2000; OECD, 2001; Společná zpráva Komise a Rady, 2003]. Vedle příjmů z veřejného, zaměstnaneckého a individuálního důchodového zabezpečení existují další mechanismy zajišťující přiměřenou životní úroveň důchodců. Podle Společné zprávy Komise a Rady o přiměřených a udržitelných důchodech mezi ně patří především vlastnictví bydlení - které ovšem není zahrnuto v panelovém průzkumu příjmu domácností v Evropském společenství.

Srovnání průměrných příjmů důchodců a průměrných příjmů ostatního obyvatelstva by mělo být doplněno analýzou distribuce relativních příjmů. Průměry totiž často zahálí rozsah rozdílů v příjmech obou skupin [Whitehouse, 2000].

1.7 Relace důchodu a mzdy v mezinárodním srovnání

V posledních letech bylo publikováno několik studií, které se zabývaly mezinárodním srovnáním hypotetických náhradových poměrů ze systémů důchodového pojištění.

K nejcitovanějším patří studie Eurostatu z roku 1993 [Old Age Replacement Ratios, volume I]. Výzkumy v oblasti důchodů narážejí při snaze o mezinárodní srovnání na řadu obtíží. Problémem je různý sběr dat, kdy data z jednotlivých zemí mají často sice stejný název, ale různý obsah a jsou tudíž nesrovnatelná. V případě dat týkajících se důchodů je obecně znám koncept třípilířového zabezpečení (stále však je spousta nejasností o zařazení toho či onoho schématu do správného pilíře), avšak při srovnání a výpočtu náhradových dob jsou data s druhého a třetího pilíře obtížně dostupná.

Studie Eurostatu se proto pokusila popsat obecnou metodu výpočtu náhradového poměru v době odchodu do důchodu pro osoby pobírající mzdu v soukromém sektoru. Počítá s důchodovými příjmy z prvního povinného pilíře + s příjmy z povinných doplňkových schémat. V úvahu nejsou brány různé dodatečné sociální dávky důchodců (které by bylo dobré též zohlednit). Ve studii byly použity následující postupy a metody:

- Náhradový poměr počítaný v této studii představuje náhradový poměr mezi posledním platem v kariéře (rok 1989) a penzí přiznanou ke dni odchodu do důchodu (1.1.1990).
- Studie je založena na třech příjmových úrovních, a to 2/3, 100 % a 200 % průměrného příjmu pracovníků ve výrobním průmyslu (ne tedy v celé ekonomice dané země) v každé ze sledovaných zemí. Toto rozdělení příjmů bylo vybráno s ohledem na země, ve kterých jsou rozlišováni pracovníci na tzv. modré a bílé límečky. Modré límečky jsou reprezentovány příjmy ve výši 2/3 a 100 % průměrných příjmů a bílé límečky ve výši 100 % a 200 % průměrných příjmů. Příjmy jsou uváděny jako průměrné veličiny na konci kariéry, jsou zahrnuty jak muži, tak ženy. Takto stanoveny byly příjmy jednak kvůli snadné dostupnosti dat a jednak kvůli tomu, že průměrné příjmy pracovníků v průmyslu jsou tradiční veličinou, ke které se vztahují mnohá mezinárodní srovnání. Přednost byla dána datům dobře dostupným, spolehlivým a srovnatelným před hodnotami teoreticky více vhodnými či detailnějšími, avšak

zahrnujícími odhady hodnot. Výpočet čistých příjmů byl proveden odpočtem příspěvků na sociální pojištění a daní dle platných legislativ srovnávaných zemí.

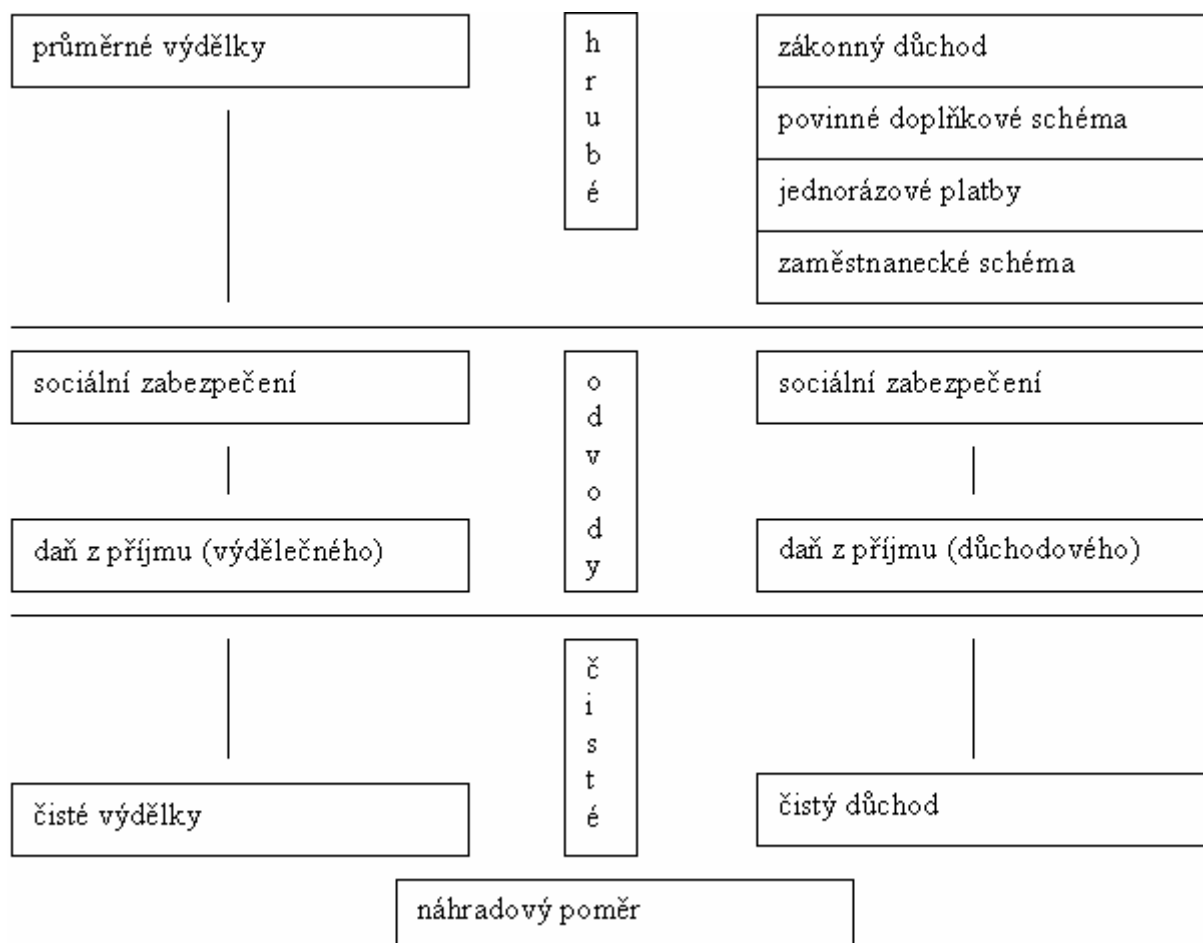
- Dvě období kariéry a placení příspěvků - kompletní kariéra (počet let závisí na konkrétních zákonech zkoumaných zemí) a kariéra čítající 20 let placení příspěvků.
- V úvahu byly brány tři rodinné stavy: svobodný muž, svobodná žena a ženatý muž, jehož manželka nikdy nepracovala.
- Výpočet důchodů ze sociálního zabezpečení byl praktikován jednotnou sazbou (flat rates) z průměrných výdělků. Hodnoty byly valorizovány (obecně buď dle cenového indexu či indexu růstu mezd). Dále byl brán v úvahu vývoj příjmů během kariéry. Příjmy závisí na: inflaci, ekonomickém růstu a osobních faktorech. Inflace a ekonomický růst jsou zohledněny valorizací, osobní faktor změny (růstu) příjmů během pracovního života byl zohledněn následovně:

- 2/3 úroveň příjmů: ze 100 ve 20ti na 125 v 35ti a dále konstantní
- 100 % úroveň příjmů: ze 100 ve 20ti na 150 v 45ti a dále konstantní
- 200 % úroveň příjmů: ze 100 ve 20ti na 200 v 50ti a dále konstantní

Při výpočtu důchodů se opět bere v úvahu rodinný stav (tj. svobodný muž, svobodná žena, ženatý muž, jehož žena nikdy nepracovala) a délka pracovní kariéry (kompletní či 20letá).

- Jestliže v daných zemích existují povinná doplňková schémata, jsou započítávána též, a to dle postupů zmíněných výše.
- Jestliže jsou do systému placeny jednorázové platby dle platné legislativy, jsou brány v úvahu přepočtem na pravidelné příspěvky.
- Doplňková zaměstnanecká schémata založená na úrovni firmy jsou brána v úvahu, když je to potřeba, ve výši 50, 60, 70 či 80 % pro kompletní kariéru či 25, 30, 35 či 40 % pro 20let práce.
- Výpočet čistého příjmu důchodce:
Od důchodu vypočteného dle pravidel uvedených výše budou odečteny příspěvky do sociálního systému (jestliže nějaké existují) a následně daně dle platných daňových předpisů.
- Náhradový poměr je počítán jako
  - hrubý (hrubý důchod/hrubý příjem ze zaměstnání),
  - čistý (čistý důchod/čistý příjem ze zaměstnání),
  - celkový (teoretický čistý důchodový příjem/čistý příjem ze zaměstnání).

Schéma studie Eurostatu Old Age Replacement Ratios volume I

Náhradový poměr ve 12 srovnávaných zemích ukazují následující tabulky:

Tabulka 5 Hrubý náhradový poměr v zemích ES

země	hrubý náhradový poměr (v %)					
	bez závislého manžela/ky			se závislým manželem/kou		
	2/3	100 %	200 %	2/3	100 %	200 %
Belgie	59	47	36	73	58	43
Dánsko	51	34	17	93	62	31
Německo	53	53	39	53	53	39
Řecko	112	98	87	119	102	89
Španělsko	90	90	90	90	90	90
Francie	78	69	59	78	69	59
Irsko	44	29	15	71	48	24
Itálie	78	78	82	78	78	82
Lucembursko	76	67	54	76	67	54
Nizozemsko	50	33	17	72	48	24
Portugalsko	77	77	77	84	82	79
Velká Británie	42	33	23	61	46	30

Pramen: Eurostat, 1993

T a b u l k a 6 Čistý náhradový poměr v zemích ES

země	čistý náhradový poměr					
	bez závislého manžela/ky			se závislým manželem/kou		
	2/3	100 %	200 %	2/3	100 %	200 %
Belgie	81	73	53	91	80	62
Dánsko	83	60	37	104	77	48
Německo	72	77	63	66	69	55
Řecko	125	107	97	132	114	99
Španělsko	98	97	97	96	98	97
Francie	96	88	75	94	83	73
Irsko	57	42	26	84	62	35
Itálie	91	89	94	91	89	94
Lucembursko	86	78	69	85	77	65
Nizozemsko	66	49	27	90	67	37
Portugalsko	89	94	102	95	98	103
Velká Británie	53	44	30	73	59	39

Pramen: Eurostat, 1993

Náhradový poměr (zejména čistý) je pro čtyři země jižní Evropy (Řecko, Španělsko, Itálie, Portugalsko) velmi vysoký, kde nejmenší hodnota dosahuje 89 %. To je způsobeno úrovní příjmů v daných státech, kdy v 90. letech nabývala nízkých hodnot, hluboko pod úrovní ostatních zemí ze srovnání.

Nejnižší náhradový poměr je v zemích, kde se důchody počítají na základě jednotné sazby (flat-rate), bez ohledu na úroveň výdělku (např. Irsko, Velká Británie, Nizozemsko a Dánsko).

U jednotlivých zemí (kromě Španělska a Itálie) náhradový poměr se vzrůstajícími výdělky klesá. Důvodem mohou být standardní hodnota základního důchodu nerespektující výdělky (Nizozemsko, Irsko, Velká Británie, Dánsko), existence stropu pro příspěvky do základního systému (Francie, Německo, Belgie, Lucembursko), existence jednorázových plateb do systému bez vztahu k výdělku (Lucembursko, Portugalsko) či redukce náhradového poměru jako funkce úrovně mezd (Řecko).

U států jižní Evropy, kde je čistý náhradový poměr obzvláště vysoký, není téměř žádný rozdíl mezi náhradovým poměrem u svobodného jedince či ve společném soužití.

V Německu, Francii a Lucembursku je čistý náhradový poměr nižší pro důchodce s manželem/kou než pro samostatného důchodce, i když hrubý náhradový poměr je stejný pro samostatné důchodce či důchodce s partnerem. Je to dáno tím, že rozdíl mezi příspěvky do základního důchodového systému založenými na výdělku a mezi příspěvky do základního důchodového systému založenými na důchodu je větší pro důchodce bez partnera.

Jak by se dalo očekávat, podle názvu studie (volume I), mohli jsme očekávat další studie Eurostatu na podobné téma, ale bohužel tato z roku 1993 zůstala jedinou. Pravděpodobně Statistický úřad EU čeká na sestavení jednotné baterie ukazatelů EU, která je již nejen odbornou veřejností netrpělivě očekávána. EU měla již do konce roku 2001 dokončit návrh ukazatelů pro důchodové pojištění, pomocí kterých by se daly srovnávat důchodové systémy jednotlivých zemí a vytvářet na jejich základě doporučení (jednotlivým členským státům). Tento vytyčený cíl se ukázal být značně složitým a do konce července 2003 tak EU neučinila.

Nejnovější srovnávací studie [Whitehouse, 2003] vyšla v rámci série analýz OECD o životní úrovni staršího obyvatelstva v devíti členských zemích (Finsko, Itálie, Japonsko, Kanada, Německo, Nizozemsko, Švédsko, Spojené království, USA). Výpočty v této studii zahrnují důchod ze všech povinných či kvazi-povinných (zaměstnanecká důchodová schémata

v Nizozemsku a Švédsku) důchodových systémů. Model je vytvořen pro pracovníka s plnou pracovní kariérou, který odejde do důchodu při dosažení normálního důchodového věku na základě současných parametrů penzijního systému (včetně efektu přijatých reform). Srovnání hypotetických náhradových poměrů z povinných důchodových systémů při použití standardního výpočtu zdůrazňuje zejména rozdíly ve filosofii důchodových systémů, především důraz na pojistný princip či redistribuci. Výsledné tabulky a grafy obsahují dva typy ukazatelů: poměr nově přiznaného důchodu a průměrné mzdy v národním hospodářství a poměr nově přiznaného důchodu a výdělku před odchodem do důchodu. Oba ukazatele jsou vyjádřeny pro různou úroveň individuálních výdělků (ve výši x-násobku průměrné mzdy v ekonomice). U prvního ukazatele je zejména viditelný vliv maximálních důchodů a stropů na výdělky, ze kterých se vypočítává důchod, na strukturu důchodových dávek v různých zemích. Rozdíl ve filosofii systémů je nejlépe patrný v mírách, jakou důchody nahrazují individuální příjmy (relace nově přiznaného důchodu a příjmu před odchodem do důchodu).

T a b u l k a 7 Náhradové poměry v 9 zemích OECD

země	poměr nově přiznaného důchodu a průměrné mzdy v ekonomice (v %)					poměr nově přiznaného důchodu a mzdy před odchodem do důchodu (v %)				
	individuální příjmy (v násobku průměrné mzdy v ekonomice)					individuální příjmy (v násobku průměrné mzdy v ekonomice)				
	0,5	0,75	1	1,5	2	0,5	0,75	1	1,5	2
Finsko	38	46	60	90	120	77	61	60	60	60
Itálie	36	54	72	109	145	58	58	58	58	58
Japonsko	36	44	53	69	75	72	59	53	46	38
Kanada	37	40	43	43	36	74	54	43	29	18
Německo	25	28	38	57	65	50	38	38	38	32
Nizozemsko	35	53	70	105	140	70	70	70	70	70
Švédsko	47	57	69	98	131	93	77	69	66	65
Spojené království	25	30	35	44	44	51	41	35	30	22
USA	29	37	45	58	65	57	49	45	39	33

Pramen: Whitehouse, 2003

Sledované země lze podle náhradových poměrů rozdělit do tří skupin. První tvoří Kanada a Spojené království - ty mají nízké stropy na příjmy, ze kterých vzniká nárok na důchod a/nebo stanovený maximální důchod. Jde o země s tzv. „beveridgeovským“ důchodovým systémem. Jejich povinné důchodové systémy (přestože mají dávky odvozené od příjmů) jsou více zaměřeny na redistribuci: zajišťují všem důchodcům minimální příjem. Ve státech, které uplatňují tento reziduální charakter zabezpečení, hrají významnou roli dobrovolná zaměstnanecká schémata, která poskytují dodatečný příjem vyšším příjmovým skupinám obyvatelstva. Na druhé straně stojí země, které buď nemají žádný strop - Finsko, Nizozemsko - nebo velmi vysoký strop na výdělky či důchody - Švédsko a Itálie. Tyto čtyři země mají vyšší relaci důchodu k průměrné mzdě v národním hospodářství pro vyšší příjmové skupiny než země první skupiny. Povinná důchodová schémata v zemích s vysokými stropy poskytují plné důchodové pojištění. Jejich cílem je zabezpečit všem pracujícím (tedy i těm s vysokými příjmy) důchod, který značnou měrou nahrazuje pracovní příjmy. Mezilehlé případy tvoří Německo, Japonsko a USA se stropy vyššími než u první a nižšími než u druhé skupiny zemí. Německo a USA mají důchodové systémy s redistributivní formulí pro výpočet důchodu; Japonsko dvoupilířový systém, ve kterém hraje hlavní úlohu základní důchod.

Daně z příjmů a pojistné na sociální pojištění mají významný vliv na relativní životní úroveň důchodců. Pro pracovníka s výdělkem ve výši 100 % průměrné mzdy je poměr čistého důchodu k předchozím čistým výdělkům v průměru za všech devět zemí o 13 procentních bodů vyšší než hrubý náhradový poměr. Poměrně malé rozdíly jsou ve Finsku (6 procentních

bodů), Švédsku a Japonsku (8 procentních bodů), největší v Nizozemsku (22 bodů) a Kanadě a USA (16 bodů).

Eurostat i Whitehouse zahrnují do výpočtu náhradových poměrů povinné veřejné i doplňkové důchodové systémy. Eurostat nicméně používá poněkud odlišný přístup při výpočtu náhradového poměru z doplňkových systémů a srovnání celkových náhradových poměrů z obou studií je proto obtížné. U důchodů z veřejného systému Německa, Nizozemska a Spojeného království dávají obě studie velmi podobné výsledky [Whitehouse, 2003].

Zajímavé je porovnání uvedených výsledků s analýzou příjmů starších osob na základě dat z výběrových šetření o příjmech obyvatelstva [OECD, 2001]. Přes rozdíly v náhradových poměrech z povinných důchodových systémů, je relace příjmů starších osob a osob v ekonomicky aktivním věku ve všech devíti zemích téměř stejná. V zemích, které neposkytují dostatečnou náhradu pracovních výdělků vysokopříjmovým skupinám obyvatelstva, si tito lidé zvyšují své příjmy ve stáří dobrovolným zaměstnaneckým nebo soukromým penzijním pojištěním či jinými formami úspor.

Publikace OECD [2001] srovnává disponibilní příjmy obyvatelstva ve věku 65 - 74 let s příjmy obyvatelstva ve věku 51 - 64 a 41 - 50 let. Jde o jakýsi „kvazi“ náhradový poměr, kde příjmy staršího ekonomicky aktivního reprezentují příjmy před odchodem do důchodu. Většina studií ovšem porovnává příjmy staršího obyvatelstva nebo důchodců s příjmy všeho obyvatelstva celkem nebo ekonomicky aktivního obyvatelstva či obyvatelstva ve věkové skupině 0 - 64 let. První přístup dává nižší poměry, pokud jdou příjmy důchodců nižší než příjmy obyvatelstva jako celku, tento efekt je tím větší, čím větší je rozdíl příjmů a čím vyšší je zastoupení důchodců v populaci. Přehled řady studií s evidencí za 44 zemí světa podává Whitehouse [2000].

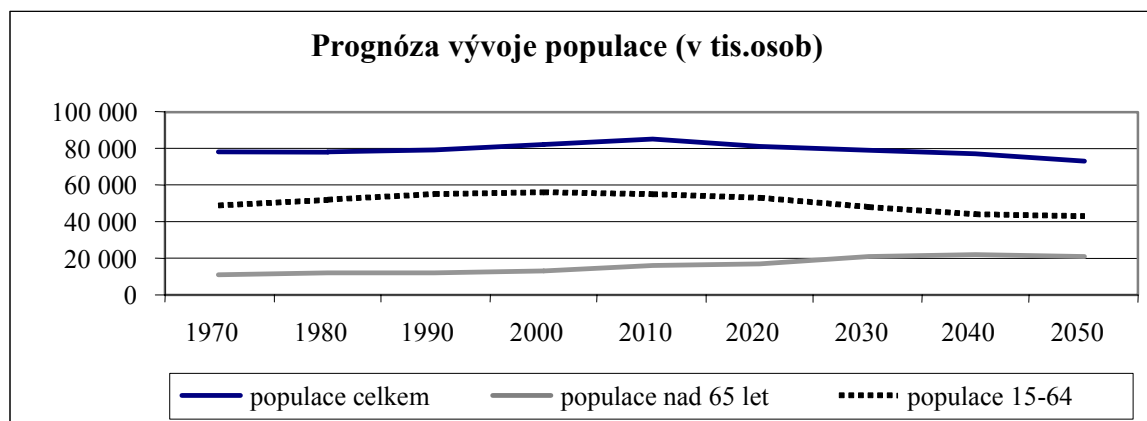
Společná zpráva Komise a Rady uvádí srovnání relativní příjmové situace staršího obyvatelstva (65+) na základě výsledků výběrového šetření o příjmech domácností v Evropském společenství (ECHP). Nepovažuje ovšem údaje z panelu za dostatečné. V současné době probíhají na úrovni EU přípravy nového projektu výběrového šetření nazvaného EU-SILC (Survey on Income and Living Conditions - průzkum v oblasti příjmů a životních podmínek).

Analýza relace průměrného důchodu z veřejného systému a průměrné mzdy v ekonomice není v mezinárodních komparacích obvyklá. Vzhledem k odlišnému významu veřejného důchodového systému v různých zemích není tento ukazatel vhodný pro hodnocení rozdílů v adekvátnosti důchodů či životní úrovni důchodců.

2. Německo

Německo, stejně jako řada jiných vyspělých zemí světa, čelí a nadále bude čelit výraznému stárnutí populace.

Graf 1 Prognóza vývoje populace do roku 2050

Pramen: VÚPSV, William M.Mercer

Celková populace se bude přibližně od roku 2010 zmenšovat, a to zejména díky výraznému úbytku osob v aktivním věku. Avšak počet osob starších 65 let se od roku 2000 zvyšuje výrazným tempem. Důvodem stárnutí populace je nízká a stále klesající fertilita žen, která se v roce 2000 pohybovala pod hranicí 1,4 dětí na ženu ve věku 15 - 49 a ani v předešlém období nepřesáhla hranici 1,5[<http://www.geographyiq.com>].

2.1 Obecná charakteristika důchodového systému

Německo je typickým reprezentantem „bismarckovského“ modelu sociálního zabezpečení. Jeho historický vývoj, typický pro mnoho dalších zemí Evropy, vnesl do základního systému korporativní prvky a určil základní váhu celého systému zabezpečení ve stáří do veřejného důchodového pojištění. Prapůvodní myšlenka fungování německého důchodového zabezpečení bylo fondové schéma. Nicméně se vyvinul systém charakterizovaný průběžným financováním a tripartitní správou, což ovšem znamená i citlivost celého systému na vývoj počtu plátců pojištění a počtu příjemců dávek. Tak jako se ostatní evropské země potýkají s trendem stárnutí populace, Německo musí čelit této tendenci s vědomím nepřiliš diverzifikované podoby důchodového systému do několika vzájemně vyvážených pilířů ještě výrazněji.

2.2 Struktura důchodového systému, náhradové poměry

Pilíř 1 - Povinný PAYG systém

Současná podoba základního důchodového systému vznikla formálně na pay as you go principu v roce 1957. Na financování systému se podílí zaměstnavatelé a zaměstnanci formou příspěvků rozdělených rovnou měrou (9,55 a 9,55), případně OSVČ odvádějící 19,1 %, a dále stát, který pokrývá vzniklé deficity v bilanci příjmů a výdajů a hradí příspěvky za některé skupiny osob [VÚPSV, 2003]. Systém je spravován oborovými sociálními pojišťovnami řízenými zástupci zaměstnanců, zaměstnavatelů a státu, tedy tripartitními orgány. Speciální schéma se uplatňuje pro státní zaměstnance. Jisté odchylky od základního schématu jsou též stanoveny pro horníky, námořníky a zemědělce, avšak nejsou nikterak zásadní. Základními podmínkami pro vznik nároku je minimální doba účasti v systému, která

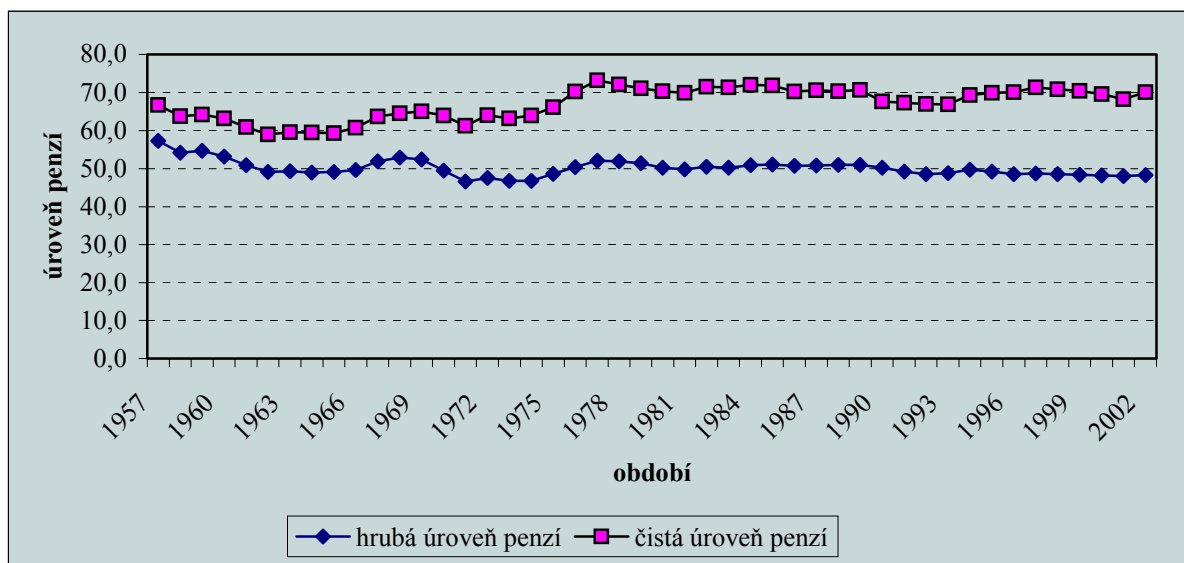
je v Německu extrémně nízká a činí 5 let, a dosažení důchodového věku, který je v principu 65 let, ale s výraznou možností předčasného odchodu do důchodu. Celý systém je historicky koncipován tak, aby zajistil velkou část důchodových příjmů, proto také rovnice výpočtu důchodu zajišťuje starobní důchod až na úrovni cca 70 % předchozích příjmů (mzdy) (maximum dosažené v roce 1977 bylo 73,2 % viz tabulka 8). Tato relace je nazývána v Německu jako úroveň důchodu. V minulých 40 letech však značně kolísala, ač její minimální hranice je stanovena zákonem.

T a b u l k a 8 Vývoj úrovně penzí v letech 1957 - 2002

rok	hrubá úroveň penzí	čistá úroveň penzí	rok	hrubá úroveň penzí	čistá úroveň penzí
1957	57,3	66,7	1980	50,2	70,3
1958	54,2	63,8	1981	49,8	69,9
1959	54,7	64,2	1982	50,5	71,5
1960	53,2	63,2	1983	50,2	71,3
1961	50,9	60,9	1984	50,9	72,0
1962	49,1	59,0	1985	51,1	71,8
1963	49,3	59,6	1986	50,7	70,2
1964	49,0	59,5	1987	50,8	70,6
1965	49,1	59,3	1988	51,0	70,3
1966	49,6	60,7	1989	51,0	70,7
1967	51,9	63,7	1990	50,2	67,6
1968	52,9	64,5	1991	49,2	67,3
1969	52,4	65,0	1992	48,5	67,0
1970	49,5	63,9	1993	48,8	66,9
1971	46,6	61,2	1994	49,7	69,3
1972	47,5	64,0	1995	49,2	69,9
1973	46,8	63,2	1996	48,5	70,1
1974	46,8	63,9	1997	48,7	71,3
1975	48,6	66,1	1998	48,5	70,8
1976	50,4	70,2	1999	48,4	70,4
1977	52,1	73,2	2000	48,2	69,6
1978	51,9	72,1	2001	48,0	68,2
1979	51,4	71,1	2002	48,3	70,1

Pramen: Bundesregierung, 2002

Graf 2 Vývoj úrovně penzí od roku 1957 - 2002

Pramen: Bundesregierung, 2002

Důchody nejsou založeny na základním pojišťovacím schématu, nýbrž spíše sledují princip ekvivalence. Důležitou roli hrají prvky sociální rovnováhy.

Poněkud zvláštní postavení mají státní zaměstnanci - „úředníci“, kteří spadají pod zvláštní schéma a výpočet důchodů (penzí) je odlišný od základního schématu. Tak se může stát, že individuální náhradový poměr úředníka je i 100%. Obecně mají státní úředníci vyšší náhradový poměr (okolo 80 %) [Karl-Brauer-Institut, 2002], což vyplývá z odlišné konstrukce výpočtu penzí.

Pilíř 2 - Fondy

Reforma v létě 2001 zavedla nový, tzv. 1B pilíř - doplňková důchodová schémata. Tato schémata nejsou povinná, nicméně jsou zamýšlena jako kompenzace k postupně se snižujícím provizím ze základního povinného pilíře.

Řada podniků, zvláště větších, má pro své zaměstnance podniková důchodová schémata, která již nyní doplňují povinné schéma důchodového pojištění. Nejdůležitějšími typy důchodových podnikových plánů jsou přímé platby a ochrana důchodovým fondem a uzavření životní pojistky.

Pilíř 3 - Dobrovolné penzijní plány

V Německu je velmi rozšířený model zabezpečení ve stáří životním pojištěním. Přesto i v tomto směru jdou úvahy o zvýšení možností vytváření soukromých příspěvkově definovaných penzijních plánů: zde se v zásadě třetí pilíř stal nově tzv. pilířem 1B.

Způsob výpočtu důchodu ze základního systému

Německý základní důchodový systém je systémem definovaných dávek. V základním systému je důchod kombinací 3 faktorů: individuálních výdělků (bodů, kde závisí na všech letech účasti v systému), důchodového faktoru a současné hodnoty důchodového bodu (bere v úvahu nárůst ve výdělcích - ten zvyšuje hodnotu bodu - a nárůst v daňové a příspěvkové zátěži - ten hodnotu bodu snižuje). Tento základní princip se v posledním období nezměnil.

Změna výpočtu má začít v roce 2011 a směřuje k nižší náhradě původního příjmu důchodem - hodnota důchodového bodu bude počítána jinak než dnes. Bude brát v úvahu

průměrné hrubé výdělky, průměrnou výši příspěvků do státního systému a maximální příspěvek do soukromého doplňkového systému o dva roky dříve. Náhrada příjmu přesto nemá spadnout pod 67 % čistých výdělků - oproti dnešním 70 %.

Podíl jednotlivých systémů starobního zabezpečení v Německu u osob starších 65 let ukazuje následující tabulka 9:

T a b u l k a 9 Podíl jednotlivých systémů starobního zabezpečení

systémy starobního zabezpečení	podíl na celkovém objemu starobního zabezpečení (v %)	
	staré země	nové země
zákonné penzijní pojištění	76	99
starobní zaopatření státních úředníků	12	< 0,5
podnikové starobní zaopatření	6	< 0,5
dodatečné zabezpečení pracovníků veřejných služeb	3	< 0,5
starobní zaopatření zemědělců	2	< 0,5
profesní starobní zabezpečení	1	< 0,5
celkem	100	100

Pramen: Alterssicherung in Deutschland 1999

Indexace

Každoroční úprava základních důchodů (k 1.7.) je odvislá od vývoje čistých mezd. V roce 2000 a 2001 však úpravy důchodů proběhly v souladu s vývojem cen. V letech 1959 - 1991 probíhala valorizace v souvislosti s vývojem hrubých mezd, kdy byly k dispozici korekční mechanismy zabraňující neproporcionálnímu růstu důchodů.

Metody financování

Na financování základního systému se podílí zaměstnavatelé a zaměstnanci formou příspěvků rozdělených rovnou měrou (9,55 a 9,55 %), OSVČ platí celou částku 19,1 %. Pro příspěvky je stanoven horní strop. Stát pokrývá vzniklé deficity v bilanci příjmů a výdajů a též přispívá na nepřispěvkové dávky (např. na dávky emigrantům německého původu ze států východní Evropy).

2.3 Reformy důchodového systému

Možnosti reforem německého důchodového systému se diskutují již poměrně dlouhou dobu, diskuse jdou napříč politickým spektrem. V zimě a následně v létě 2001 byly přijaty dvě sady opatření, která vnesou do systému důchodového zabezpečení prvky diverzifikace, po které volá většina dnešních reformátorů v různých státech světa.

Hlavní reformy

1957 penzijní reforma - zavedení dynamické renty vztahující se k hrubému platu, zavedení formule k výpočtu důchodu (s obměnami platná dodnes), upravení všeobecného vyměřovacího základu, upravení stávajících mezd

1972 zpřísnění valorizace penzí na půlroční období

1982 dočasný návrat k „normálu“

1984 zaktualizování valorizačních pravidel

1957 - 1991 faktický přechod výpočtu penzí od hrubých veličin k čistým veličinám

1992 valorizace se váže na růst čistých mezd; možnost částečného důchodu a omezeného pracovního příjmu; redukce v zápočtu období bez příspěvků (vzdělání); nárůst v uznávané době rodičovství; propojení úrovně příspěvků a státní (vládní) dotace

1996 redukce zápočtu nepřispěvkových období (vzdělání, nezaměstnanost); redukce dávek rehabilitace; redukce důchodů cizincům

1999 (částečně odloženo na konec roku 2000) nový „demografický faktor“, který snižuje dávky s ohledem na populační změny; redukce invalidních důchodů; zvýšení důchodového věku; pojistně-matematické redukce v případě předčasných důchodů a invalidity; zvýšení zápočtu rodičovské dovolené

2002 redukce ve výpočtu při valorizaci; zvýšení zápočtu (zápočtové míry) při výchově dětí; snížení důchodu partnera; snížení základního důchodu - kompenzováno fondovým „soukromým“ schématem. [Die Anpassung der Renten, 2002]

Podstatnými body reforem 2001 bylo postupné snížení podílu důchodových dávek na průměrné čisté mzdě ze 70 % na 67 % (oproti původním navrhovaným 64 %), indexace základních důchodů podle růstu průměrných hrubých příjmů, zvýšení kreditů pro osoby s více než 25 lety účasti v systému a pro osoby pečující o dítě do 10 let věku (taktéž osoby pečující o další dítě ve věku 4 - 10 let). Návrh také snížil pozůstalostní důchod o 5 % a umožnil dílčení penzí.

Snížení náhrady mzdy v základním systému, ke kterému má začít docházet od roku 2004, má být vyrovnáno provizemi z nově představeného systému doplňkového důchodového zabezpečení, které je postaveno na fondovém principu. Účast v něm je dobrovolná, těší se daňových úlev (tabulka 10). Lze do něj přispívat počínaje 1 % v roce 2002 až na konečnou 4 % počínaje rokem 2008.

T a b u l k a 10 Úroveň penzí, 2002 - 2016

rok	čistá úroveň penzí	úroveň penzí z celkového zabezpečení*
2002	70,1	70,1
2003	70,1	70,2
2004	70,0	70,1
2005	68,6	68,8
2006	69,6	70,0
2007	69,4	70,0
2008	70,0	70,8
2009	69,9	70,9
2010	69,6	70,9
2011	69,6	71,2
2012	69,7	71,6
2013	70,0	72,2
2014	70,1	72,6
2015	70,1	72,9
2016	70,1	73,2

*včetně dodatečného zajištění z doplňkového zabezpečení
Pramen: Bundesregierung, 2002

Zatímco odbory nejsou nakloněny snižování současných důchodů (vzhledem ke stáří svých členů), líbí se jim myšlenka organizování nového doplňkového schématu.

Balík daňových reforem měl zvýšeným výnosem daní z energií částečně pokrýt snížený výnos z příspěvků na důchodové zabezpečení (snížení příspěvků z 19,2 % na 18,6 %). Další změna od 2000/2001 se týkala valorizace podle inflace namísto vývoje čistých mezd. Zvyšuje se důchodový věk pro obě pohlaví na 65 v roce 2011.

Ovšem důležité reformy odsouhlasené v roce 1998, které měly vejít v platnost v roce 1999, byly novou vládou o dva roky odloženy. Mezi nimi i tzv. „demografický faktor“, který reforma začlenila do rovnice výpočtu důchodu, měl mj. vést i k dlouhodobé redukci poměru důchodu (z prvního pilíře) na předchozí čisté mzdě na 64 %.

Důležitá je především snaha o rozvoj dalších nástrojů zabezpečení ve stáří a důraz na zvýšení soukromého zaopatření. Privátní a zaměstnanecká schémata budou podporována státem a příspěvky, ačkoli by měly zůstat stále na dobrovolné bázi, budou výrazně zvýhodněny motivačními mechanismy.

V říjnu roku 2003 je chystána další reforma důchodového systému, která by měla být součástí vládního reformního balíku. Mimo jiné je zde na doporučení důchodových expertů navrženo zvýšení věku odchodu do důchodu až na 67 let do roku 2035, další změnou by mělo být vložení tzv. stabilizačního faktoru do důchodového systému, který by měl zabezpečit přizpůsobení důchodů aktuálnímu poměru důchodců a pracujících.

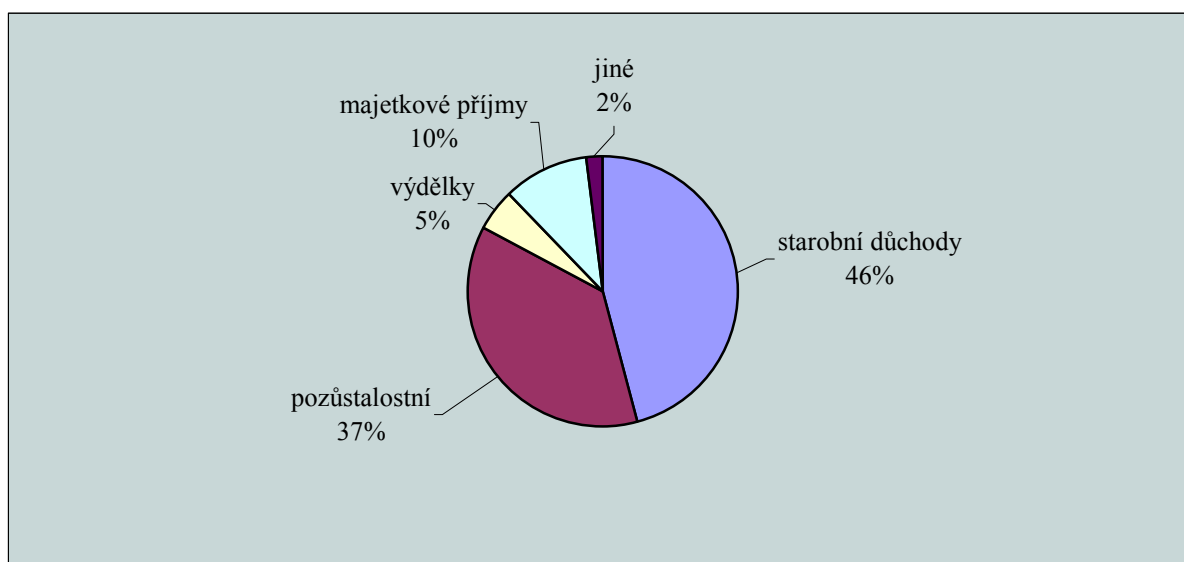
T a b u l k a 11 Složení příjmů osob starších 65 let pro staré a nové země

komponenta	staré země	nové země
příjmy z důchodového pojištění	81	93
z toho: starobní důchody	45	53
: pozůstalostní	36	40
ostatní příjmy dohromady	19	7
z toho: výdělky	5	2
: majetkové příjmy	10	2
: jiné	2	2
daně a sociální odvody	-12	-8
čisté celkové příjmy	88	92

Alterssicherung in Deutschland 1999

V tzv. starých zemích tvoří důchody (ze základního pilíře penzijního systému - povinného) téměř 83 % celkových hrubých příjmů osob ve věku 65 a více let. Druhým největším zdrojem příjmu starších osob jsou majetkové (kapitálové) příjmy 10 % a třetím výdělky 5 %. Ostatní příjmy tvoří 2 % celkových hrubých příjmů.

G r a f 3 Celkový hrubý příjem osob ve věku 65 a více let podle druhu příjmu v roce 1999 ve starých zemích

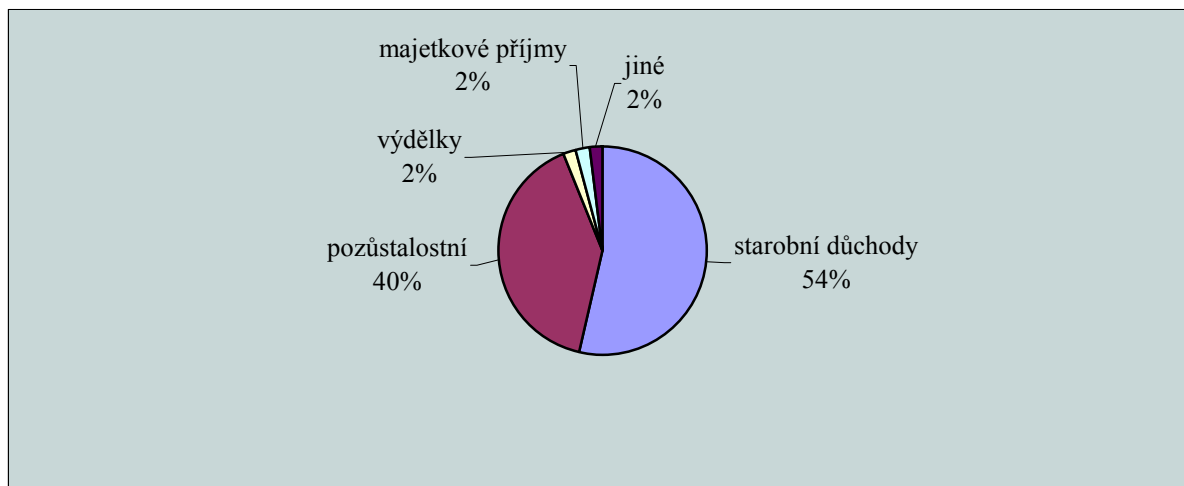

Alterssicherung in Deutschland 1999

V tzv. nových zemích tvoří důchody (ze základního pilíře penzijního systému - povinného) převážnou většinu, tj. 94 % celkových hrubých příjmů osob ve věku 65 a více let.

V nových zemích tvoří majetkové (kapitálové) příjmy, výdělky a ostatní příjmy nepatrnou část celkových hrubých příjmů, když se na struktuře těchto příjmů podílejí shodně dvěma procenty.

G r a f 4 Celkový hrubý příjem osob ve věku 65 a více let podle druhu příjmu v roce 1999 v nových zemích

Alterssicherung in Deutschland 1999

Rozložení příjmů v jednotlivých příjmových kvantilech ukazuje následující tabulka:

T a b u l k a 12 Rozložení příjmů v jednotlivých příjmových kvantilech

komponenta	příjmové skupiny (kvantily)				
	1	2	3	4	5
starobní důchody	861	1 195	1 441	1 807	2 654
pozůstalostní důchody	650	1 106	1 324	1 475	1 770
výdělky	21	16	48	66	602
majetkové příjmy	50	61	94	168	1 098
jiné	113	80	81	115	252
hrubé příjmy	1 695	2 458	2 988	3 631	6 376
daně a sociální odvody	-123	-177	-227	-307	-1 087
čisté celkové příjmy	1 572	2 281	2 761	3 324	5 289
starobní důchody	51 %	49 %	48 %	50 %	42 %
pozůstalostní důchody	38 %	45 %	44 %	41 %	28 %
výdělky	1 %	1 %	2 %	2 %	9 %
majetkové příjmy	3 %	2 %	3 %	5 %	17 %
jiné	7 %	3 %	3 %	3 %	4 %
hrubé příjmy	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %
daně a sociální odvody	-7 %	-7 %	-8 %	-8 %	-17 %
čisté celkové příjmy	93 %	93 %	92 %	92 %	83 %

Deutscher Bundestag Drucksache 14/7640

Z výše uvedené tabulky je zřejmé, že se zvyšujícím se příjmem relativní zastoupení starobních důchodů zůstává téměř shodné, až u kvantilu s nejvyšším příjmem je znatelný pokles, který je vyvážen nejvyšším podílem ostatních složek příjmů, zejména majetkových.

2.4 Relace důchodu ke mzdě

V Německu se počítají dva ukazatele náhradové poměru (die Lohnersatzrate). Jsou to čistá a hrubá úroveň penzí (Nettorentenniveau, Bruttorentenniveau). Prvně byl pojem úroveň penzí zmíněn již v zákonech o penzijní reformě z roku 1972 a od té doby je součástí zákonů o povinném důchodovém pojištění (gesetzliche Rentenversicherung).

Tento poměr důchodu ku mzdě (Nettorentenniveau) je stanoven na minimální procentuální hranici 64 % [Thiede, R., 1998]. Zároveň s touto veličinou je stanovena horní hranice příspěvkové sazby a to na 20 % vyměřovacího základu. Zatím se vždy podařilo vytyčené hranice dodržet. Touto takzvanou „jistící klauzulí“ je zaručeno, že i v případě prudkého poklesu příjmů či neočekávaného demografického vývoje (výrazné prodloužení doby dožití) úroveň důchodu neklesne pod 64 %.

Na základě plánovaných změn zdanění penzí ve vládním reformním balíku bude ukazatel čisté úrovně penzí v budoucnu mít nepatrně menší vypovídací schopnost. Je proto očekáváno, že ukazatel hrubé úrovně penzí (hrubá standardní penze/průměrný plat pojištěného) bude probírán v politických diskusích.

Dle kvalifikovaného odhadu Spolkové vlády se úroveň náhradového poměru bude pohybovat v období 2003 - 2016 mezi 68,6 a 70,1 procenty, viz tabulka 13.

Tabulka 13 Prognóza náhradového poměru

rok	příspěvková sazba	hrubá standardní penze (€)	čistá úroveň penzí
2002	19,1	1164	70,1
2003	19,5	1175	70,1
2004	19,4	1190	70,0
2005	19,2	1215	68,6
2006	19,1	1242	69,6
2007	19,0	1268	69,4
2008	19,0	1299	70,0
2009	19,0	1330	69,9
2010	19,0	1361	69,6
2011	19,0	1402	69,6
2012	19,0	1444	69,7
2013	19,2	1487	70,0
2014	19,4	1527	70,1
2015	19,5	1568	70,1
2016	19,7	1612	70,1

Bundesregierung, 2002

V Německu je tradiční rozdělení pracovníků na zaměstnance a dělníky. Náhradový poměr je vyšší u dělníků, jak ukazuje následující tabulka (údaje jsou pro rok 1967).

Tabulka 14 Náhradový poměr dělníci/zaměstnanci

	muži	ženy
dělníci - hrubá úroveň penzí	50,2	54,1
dělníci - čistá úroveň penzí	67,9	74,4
zaměstnanci - hrubá úroveň penzí	46,8	45,9
zaměstnanci - čistá úroveň penzí	64,9	67,2

Thiede, 1998

Výpočet

Náhradový poměr (relace důchod/mzda, úroveň penzí) se počítá z poměru důchodu tzv. standardního důchodce (Eckrentner) k aktuálnímu průměrnému příjmu. Dnes se nachází přibližně okolo 70 % průměrných čistých příjmů a měl by ležet dle předběžné kalkulace k reformě do roku 2030 okolo cca. 68 %. Dle nových předběžných kalkulací v oblasti důchodového pojištění se ukazuje, že tato hodnota by nemusela být dosažena. V takovém případě je současná, popřípadě budoucí vláda povinna zasáhnout (intervenovat).

Eckrentner (známý také jako standardní důchodce) je fiktivní osoba stvořená pro číselné srovnávání penzí. Tato postava má započteno 45 let průměrného výdělku a 45 konstantních příspěvků do systému důchodového pojištění a do důchodu odchází právě v 65 letech. Této osobě je pak dle důchodové formule vypočten důchod-brutto.

Srovnáním takového důchodu s aktuálním průměrným příjmem dostaneme tzv. náhradový poměr. Tento poměr je poté asi 70 % průměrného čistého výdělku všech zaměstnanců.

Tento poměr bude ovšem díky penzijní reformě v Německu dlouhodobě snižován až na 68 %. Je však třeba si uvědomit (hlavně pro nově příchozí do důchodu), že Eckrentner není žádný člověk z masa a kostí, nýbrž pouze statistická veličina. Úroveň penzí (netto i brutto) je pouze matematická veličina, která nachází uplatnění zejména pro zajištění životního standardu stanoveného v zákonech. Avšak nic nevypovídá o tom, jaký náhradový poměr (úroveň) mezd bude mít ten který konkrétní člověk.

Z konstrukce důchodové formule vyplývá, že ten, kdo na konci své kariéry pracoval na částečný úvazek či pobíral výrazně nižší mzdu, dosáhne vyššího individuálního náhradového poměru (až ve výši 100 %) než ten, kdo naopak na konci své kariéry pobíral vyšší plat (ať již z důvodů povýšení či přesčasů).

3. Švédsko

3.1 Obecná charakteristika důchodového systému

Základní důchodový systém s povinnou účastí prochází v současné době reformou, která byla zahájena v roce 1999. Švédsko nahradilo všeobecný důchod s pevnou dávkou, který byl doplněn dávkou odvozenou od příjmů, dvěma typy příspěvkově definovaných systémů: systémem individuálních finančních účtů (FDC - *Financial Defined Contribution*) a novým průběžně financovaným systémem (NDC - *Notional Defined Contribution*). Nový systém důchodového pojištění je doplněn zárukou pro celoživotně chudé a vztahuje se, na rozdíl od původního systému, pouze na důchody starobní, nikoliv na dávky invalidní nebo pozůstalostní. Pokrývá všechno ekonomicky aktivní obyvatelstvo (NDC a FDC), respektive všechno obyvatelstvo (zaručený důchod). Podrobně je popsán níže. Vedle základního penzijního systému existují zaměstnanecké penzijní systémy, které jsou regulovány kolektivními smlouvami. Představují systém kvazipovinného důchodového pojištění a pokrývají téměř všechny zaměstnance. Dalším pilířem penzijního systému jsou soukromé penzijní plány. Spoření může probíhat formou využití tradičního životního pojištění nebo investičního pojištění.

3.2 Základní důchodový systém

V původním průběžně financovaném systému byly vypláceny důchody složené ze dvou částí - základního jednotného důchodu (folkpension) a doplňkového důchodu odvozeného od výše výdělků (ATP). V novém důchodovém systému je pevná část důchodu nahrazena tzv. zaručeným důchodem. Od 1.1.2003 nahradil zaručený důchod (folkpension), příplatek k důchodu a speciální odečet daně ze základního příjmu důchodců - toto opatření se týká všech generací důchodců. Pojistné nyní plyne do systému NDC, který vytváří tzv. důchod odvozený od příjmů (inkomstpension) a FDC, ze kterého budou vypláceny tzv. pojistné (kapitálové) důchody (premium pension). Nový systém je zaváděn postupně a plně se bude týkat až generace 1954. Osoby narozené v roce 1937 nebo dříve mají důchody určeny podle původního systému ATP. Generace 1938 - 1953 obdrží penze určené z části podle původních pravidel a z části podle nových pravidel (tabulka 15).

T a b u l k a 15 **Přechodné období pro zavedení nového důchodového systému**

generace	podíl důchodu z nového systému (NDC a FDC)	podíl důchodu ze systému ATP
1938	4/20	16/20
1939	5/20	15/20
1940	6/20	14/20
1941	7/20	13/20
1942	8/20	12/20
1943	9/20	11/20
1944	10/20	10/20
1945	11/20	9/20
1946	12/20	8/20
1947	13/20	7/20
1948	14/20	6/20
1949	15/20	5/20
1950	16/20	4/20
1951	17/20	3/20
1952	18/20	2/20
1953	19/20	1/20
1954 -	20/20	0

Pramen: *Den Allmänna Pensionen*

Financování, vyměřovací základ pro pojistné

Celková výše pojistného do systému starobních důchodů činí 17,21 %. Pojištěnci platí individuální pojistné na důchody ve výši 7 % zdanitelných výdělků a také všech dávek sociálního pojištění, které pobírají. Pojistné je placeno z příjmů do roční výše 8,07násobku tzv. základní částky odvozené od příjmů ($8,07 \times 38\,800 \text{ SEK} = 313\,116 \text{ SEK}$ v roce 2002). Za každého zaměstnance platí zaměstnavatel pojistné na důchody ve výši 10,21 % výdělků zaměstnance. Toto pojistné je placeno i ze mzdy nad 8,07násobkem základní částky. Z výdělků nad 8,07násobkem základní částky nevyplývají žádné důchodové nároky, takže tyto příspěvky na důchodové pojištění jsou ve skutečnosti daňovým příjmem státního rozpočtu. Osoby samostatně výdělečně činné odvádějí individuální pojistné 7 % a pojistné z příjmů ze samostatně výdělečné činnosti 10,21 %. Za příjemce dávek sociálního pojištění odvádí stát 10,21 % z těchto dávek do důchodového systému. Za osoby s nárokem na částky započitatelné do důchodu (viz odstavec „Způsob výpočtu důchodu z nového systému“) platí stát do důchodového systému 18,5 % této částky. Platby státu jsou financovány ze všeobecných daňových příjmů státního rozpočtu.

Příspěvky (86 % odváděného pojistného) do systému NDC jsou ukládány do čtyř nárazníkových fondů, Prvního, Druhého, Třetího a Čtvrtého národního důchodového fondu. Každý z fondů obdrží jednu čtvrtinu příspěvků a financuje jednu čtvrtinu výdajů na důchody. Systém kapitálových penzí je spravován úřadem Premium pension authority (PPA). Příspěvky jsou dle výběru zaměstnance směřovány do jednotlivých penzijních fondů.

Zaručený důchod je financován ze všeobecných daňových příjmů státního rozpočtu.

Nárok na starobní důchod - ATP

Každá osoba, která nejméně po dobu tří let měla vyšší příjem než minimální stanovená základní částka, má nárok na výplatu ATP penze. Nárok na plný důchod vzniká v 65 letech. Odchod do důchodu se sníženou penzí je možný od 61 let.

Nárok na starobní důchod - nový systém

Veškerý příjem během života je důležitý pro nárok na penzi. Příjem může být započítáván již od 16 let. Horní věkový limit není stanoven. Starobní důchody ze systémů NDC a FDC mohou být pobírány od věku 61 let nebo později. „Plný“ důchod neexistuje.

Zaručený důchod může být vyplácen od 65 let věku, v plné výši při minimálně 40 letech pobytu ve Švédsku.

Způsob výpočtu důchodu ze systému ATP

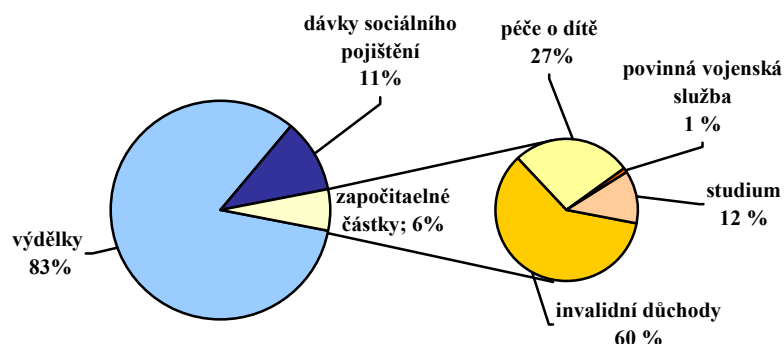
ATP starobní penze činí 60 % základní částky odvozené od cen násobeno průměrným ročním počtem „penzijních bodů“ získaných za období 15 let s nejvyšším počtem bodů. Tyto penzijní body jsou stanoveny jako rozdíl zahrnutých ročních příjmů a roční základní částky děleno základní částkou. Maximální počet možných bodů je stanoven na 6,5 za rok. Penze je snížena o $1/30$ za každý rok pod potřebnou dobu 30 let. Je stanovena maximální penze. Důchod je snížen za každý měsíc předčasného odchodu do důchodu a zvýšen při odkladu odchodu do důchodu.

Způsob výpočtu důchodu z nového systému

V novém systému vzniká z odvedeného pojistného jednotlivcům (od 16 let věku) důchodový kredit ve výši 18,5 % vyměřovacího základu pro nárok na důchod. Z toho 16 procentních bodů jde do systému NDC, 2,5 procentních bodů do systému FDC. Vyměřovací základ pro nárok na důchod se skládá z příjmů a částek zakládajících nárok na důchod. Příjem je tvořen výdělků pojištěnců a dávkami sociálního pojištění (jinými než důchody). Výdělků nižší než 0,293krát základní částka odvozená od cen nezakládají nárok na důchod. Částky

započitatelné do důchodu jsou hypotetické částky, ze kterých odvádí pojistné stát. Důchodový kredit ze započitatelných částek je zaručen za období pobírání invalidního důchodu, péče o dítě, povinné vojenské služby a určité doby studia. Maximální výše důchodového základu je 7,5násobek základní částky odvozené od příjmů. Rozdíl mezi celkovým placeným pojistným 17,21 % a kreditem ve výši 18,5 % vyměřovacího základu pro nárok na důchod vyplývá z toho, že se při určení vyměřovacího základu pro nárok na důchod odčítá z výdělků individuální pojistné 7 % ($0,1721/0,93 = 0,185$).

G r a f 5 Vyměřovací základy pro nárok na důchod v roce 2001

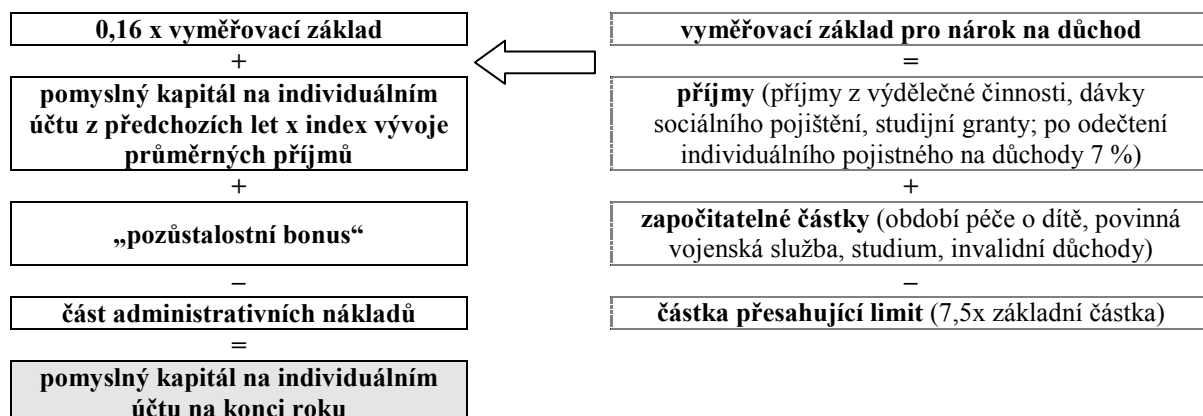

Pramen: RFV, 2003

Způsob výpočtu důchodu ze systému NDC (inkomstpension):

- Výše odvedeného pojistného (16 % vyměřovacího základu pro nárok na důchod) se pojištěncům přičítá na individuální důchodové účty, kde se z příspěvků akumuluje pomyslný kapitál. Částky na individuálních účtech jsou zhodnocovány úrokovou mírou ve výši míry růstu průměrných příjmů. Vývoj průměrných příjmů je měřen indexem průměrných příjmů, který vychází z průměrných vyměřovacích základů pro nárok na důchod (včetně příjmů nad 7,5násobku základní částky). V případě, že by pasiva průběžně financovaného systému přesahovala jeho aktiva, by částky na individuálních účtech byly indexovány tzv. bilančním indexem, nikoliv indexem průměrných příjmů. Pomyslný kapitál na individuálním účtu osob, které zemrou před dosažením důchodového věku, je rozdělován mezi ostatní pojištěné osoby stejné generace. Pro osoby v produktivním věku (59 let a mladší) není tento „pozůstalostní bonus“ redukován, pro osoby 60leté a starší je upraven faktorem založeným na naději dožití. Z individuálních účtů jsou odečítány administrativní náklady na pojištění.

Pomyslný kapitál na individuálním důchodovém účtu

- Měsíční důchod je vypočten vydělením pomyslného kapitálu na individuálním účtu tzv. faktorem anuity. Faktor anuity zahrnuje naději dožití (unisex) ve věku odchodu do důchodu a úrokovou míru 1,6 %. Naděje dožití ve věku odchodu do důchodu zahrnutá do faktoru anuity je pro každou generaci stanovena zvlášť. Jakmile určitá generace dosáhne věku 65 let, jsou pro ni vypočítány úmrtnostní tabulky podle statistiky úmrtnosti 65letých a starších osob za posledních pět let. Takto určené naděje dožití (a tím také faktory anuity) jsou pak pro danou generaci zafixovány. Pro osoby odcházející do důchodu před 65. rokem věku jsou počítány předběžné úmrtnostní tabulky. Jakmile dosáhnou tito důchodci 65 let, budou jejich penze přepočítány podle finálních koeficientů.

Způsob výpočtu důchodu ze systému FDC (premium pension):

Příspěvky odváděné do systému FDC (2,5 % důchodového základu) investuje PPA do fondů zvolených pojištěnci. Při odchodu do důchodu je výše důchodu vypočtena běžným pojistným způsobem, možné je pobírat důchod pouze ve formě doživotní anuity. Faktor anuity v tomto případě zahrnuje naději dožití vycházející z prognózy úmrtnosti a v současné době úrokovou míru 3 % před odečtením administrativních nákladů. Výše důchodu je ročně přepočítávána podle hodnoty fondových podílů.

Kdykoliv po dosažení 61 let věku může být pobírán plný nebo částečný (25 %, 50 %, 75 %) důchod ze systému NDC a/nebo FDC.

Výše zaručeného důchodu

Maximální výše zaručeného důchodu je rovna 2,13krát základní částka odvozená od cen. Pro nárok na plný zaručený důchod musí být splněna podmínka 40 let pobytu ve Švédsku. Zaručený důchod je také krácen podle výše důchodů odvozených od příjmů (ATP, NDC, FDC), při důchodech vyšších než 3,07 násobek základní částky odvozené od cen není vyplácen žádný zaručený důchod.

Důchodcům s nízkými penzemi vzniká nárok na příspěvek na bydlení, pro osoby starší 65 let existuje od 1.1. 2003 speciální testovaná dávka sociální podpory (ÅFS).

Indexace

Důchody z průběžně financovaného systému (NDC i přiznané podle původních pravidel) jsou indexovány podle vývoje indexu průměrných příjmů po odečtení 1,6 procentních bodů (úrokové míry ve faktoru anuity).

Souběh starobního důchodu s výdělků

Souběh starobního důchodu s výdělků je možný bez omezení. Z výdělků je placeno pojistné, které vždy zvyšuje zůstatek na individuálních účtech. Osoba, která pobírá částečný důchod a/nebo kombinuje důchod s příjmem z výdělečné činnosti, bude mít důchod přepočítán podle nového zůstatku na individuálním účtu při odchodu do trvalého důchodu.

Zdanění

Důchody po odečtení přídatků na bydlení, příspěvku pro handicapované osoby a osoby pečující o invalidní osobu jsou *předmětem daně z příjmů*. Zvláštní odečitatelné položky pro důchody do určité výše byly zrušeny od 1.1.2003. Z důchodů se neplatí pojistné na sociální zabezpečení.

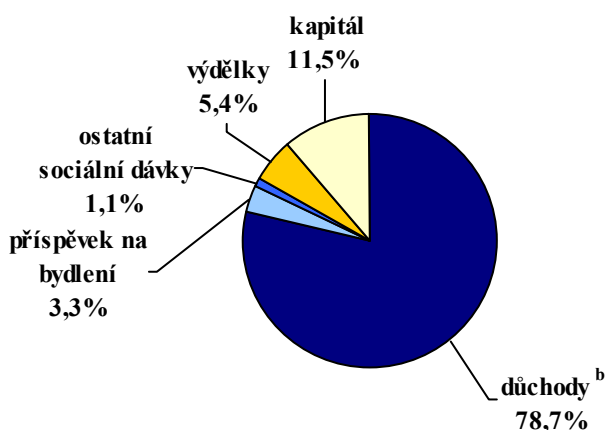
Výpisy z účtů

Všem účastníkům důchodového pojištění jsou každoročně rozesílány výpisy z účtů. Výpisy obsahují záznamy o změně salda na pomyslných a fondových účtech oproti předchozímu roku a prognózu budoucí výše důchodu podle věku odchodu do důchodu (61, 65 a 70 let).

3.3 Struktura celkových příjmů osob starších 65 let

Důchody (ze všech pilířů penzijního systému) tvoří téměř 80 % celkových příjmů osob ve věku 65 a více let. Druhým největším zdrojem příjmu starších osob jsou kapitálové příjmy (11,5 %) a třetím výdělků (5,4 %). U osob nad 75 let je význam výdělků minimální - tvoří pouze 1,3 % celkových příjmů.

Gr a f 6 Celkový hrubý příjem osob ve věku 65^a a více let a podle druhu příjmu v roce 2001

^a Příjem za domácnosti

^b Důchody z veřejného systému, zaměstnaneckého důchodového systému, soukromého penzijního pojištění

Pramen: Statistics Sweden

3.4 Relace starobního důchodu ze základního systému ke mzdě

V původním systému byl důchod ze systému ATP roven 0,6násobku průměrného výdělků za posledních 15 let. Druhou část důchodu tvořila paušální folkpension. Náhradový poměr ze základního systému tedy přesahoval 60 % průměrných výdělků za posledních 15

let. Spolu s důchodem ze zaměstnaneckých důchodových plánů činil náhradový poměr 65 - 75 % výdělků v roce před odchodem do důchodu [Palmer, 2001].

Palmer [2001] uvádí ilustrativní příklad vývoje náhradových poměrů v novém systému v závislosti na přijatých předpokladech. V tomto příkladu jde pojistné ve výši 6 % na finanční účty (2,5 % FDC a 3,5 % zaměstnanecké pojištění); při výpočtu důchodu se vychází z výnosové míry 1,6 % a nadějí dožití pro generaci 1975. Za těchto předpokladů by při výnosové míře na finančních účtech 2 % důchod ze základního a zaměstnaneckého pojištění v 65 letech dosahoval 54 % výdělků před odchodem do důchodu, při 5% výnosové míře by náhradový poměr činil 70 % (tabulka 16).

T a b u l k a 16 Náhradový poměr v novém systému: důchod v procentech výdělků v posledním roce před odchodem do důchodu, projekce

věk	náhradový poměr (v %)				
	NDC (pojistné 16 %)	FDC (2,5%) + zaměstnanecký systém (3,5%)		celkem	
		výnosová míra		výnosová míra	
		2%	5%	2%	5%
61	32	12	23	44	55
62	33	13	25	46	58
63	35	14	27	49	62
64	37	15	29	52	66
65	39	15	31	54	70
66	42	16	33	58	75
67	44	17	36	61	80
68	47	18	39	65	86
69	50	19	42	69	92
70	53	20	45	73	98

Poznámka: Pro osobu s 2 % reálným ročním růstem osobních příjmů. Indexace pomyslného kapitálu v systému NDC 2 %. Důchody ze systému NDC, FDC a zaměstnaneckého pojištění založeny na naději dožití (unisex) a výnosové míře 1,6 %.

Pramen: Palmer, 2001

Oficiální projekce úrovně důchodů ze základního systému srovnává výši průměrného nově přiznávaného důchodu a průměrného příjmu. Výroční pojistněmatematická zpráva RFV o švédském důchodovém systému [RFV, 2003] uvádí tři scénáře vývoje relace průměrného nově přiznávaného důchodu a průměrného příjmu pojištěnců pro generace 1938 - 1990. Generaci 1938 náleží 16/20 důchodu ze systému ATP, první generací, která bude pobírat důchod pouze z nového systému je ročník 1954. Výpočty vycházejí ze simulačního modelu. Model je založen na výběru přibližně 250 000 osob z databáze RFV. Pro každého jednotlivce existují záznamy o jeho doposud vydělaných penzijních nárocích a pro jeho budoucí příjmy je provedena projekce. V modelu jednotlivci získávají starobní a invalidní důchody, důchodové nároky atd. podle určitých pravděpodobností, které mimo jiné závisí na historii příjmů jednotlivce a pozorovaných pravděpodobnostech přechodu mezi jednotlivými typy a úrovní příjmů.

Úroveň důchodů je definována jako poměr průměrného nově přiznaného důchodu v 65 letech a průměrného příjmu ekonomicky aktivních osob ve věku 16 - 64 let. Výpočet úrovně důchodů zahrnuje pouze osoby s nejméně 30 lety důchodových záznamů, aby byly eliminovány efekty migrace na průměrný důchod. V příjmech také nejsou zahrnuty části příjmů přesahující 8,07násobek základní částky odvozené od příjmů, protože tyto příjmy nezakládají nárok na důchod. Navíc je také ze srovnávaných příjmů odečteno pojistné 7 %, protože důchodci pojistné neplatí.

Výše nově přiznávaného důchodu ze systémů NDC a FDC závisí na délce naděje dožití ve věku odchodu do důchodu. Podle základního scénáře projekce klesne postupně úroveň důchodů ve věku 65 let z 69 % u generace 1938 na 55 % u generace 1990. Polovina tohoto poklesu je způsobena růstem naděje dožití. Pokud by lidé odcházeli do důchodu později tak, aby byl efekt prodloužené naděje dožití neutralizován, dosahovala by úroveň důchodu pro generaci 1990 60 %. Základní scénář projekce předpokládá výnosovou míru v systému FDC 3,25 % po odečtení administrativních nákladů a míru růstu průměrných příjmů 1,8 %. Pro generaci 1990 by pak důchod ze systému FDC (premium pension) měl činit 11 % a důchod ze systému NDC (inkomstpension) 44 % průměrného příjmu ekonomicky aktivních osob. Podle pesimistického scénáře by úroveň důchodů pro generaci 1990 při odchodu do důchodu ve věku 65 let dosahovala 47,6 % (z toho 40 % inkomstpension, 7,6 % premium pension), podle optimistického scénáře 58,1 % (z toho 45 % inkomstpension, 13,1 % premium pension).

3.5 Vývoj výše důchodů v systému NDC

Finanční rovnováha průběžně financovaného systému může být při změně klíčových ekonomických a demografických proměnných dosažena přizpůsobením příspěvkové sazby nebo výše důchodů. V systému NDC je příspěvková sazba pevně stanovena. Míra růstu výše důchodů (nově přiznávaných i vyplácených) tedy může být v závislosti na volatilitě hlavních veličin velmi proměnlivá. Závisí především na volbě indexace pomyslného kapitálu na individuálních účtech, indexace důchodů a na vývoji vztahu naděje dožití a věku odchodu do důchodu. Tomuto problému se věnuje i pojistněmatematická zpráva RFV, zejména v části věnované tzv. automatickému vyrovnávacímu mechanismu.

Cílem švédské důchodové reformy bylo zajistit co největší stabilitu důchodů ze systému NDC při zachování konstantní příspěvkové sazby. Stabilitu důchodů je dosaženo tím, že inkomstpension závisí na celoživotních příjmech, existencí relativně vysokého počátečního rezervního fondu a kombinací indexace podle růstu průměrných příjmů a automatického vyrovnávacího mechanismu. Automatický vyrovnávací mechanismus se spouští, pokud pasiva důchodového systému přesahují jeho aktiva. Funguje formou snížené indexace pomyslného kapitálu na individuálních účtech a důchodů. Podrobná analýza pravděpodobnosti spuštění automatického vyrovnávacího mechanismu zatím nebyla provedena, vzhledem k vysokému počátečnímu rezervnímu fondu a předpokládanému demografickému vývoji (konstantní počet osob v ekonomicky aktivním věku, podle projekce švédského statistického úřadu) však nebude v nejbližších letech vysoká.

Volba indexace pomyslného kapitálu a důchodů podle míry růstu průměrných příjmů v kombinaci s automatickým vyrovnávacím mechanismem je odborníky z RFV považována za vhodnější než volba indexace podle míry růstu objemu zaplacených příspěvků. Vývoj míry růstu průměrných příjmů je stabilnější než vývoj míry růstu objemu zaplacených příspěvků. Ve švédské konstrukci systému NDC povedou příznivé ekonomické a demografické podmínky k akumulaci přebytků. V důsledku toho potom negativní trendy (např. pokles zaměstnanosti) nebudou nutně znamenat nižší indexaci důchodů a pomyslného kapitálu. Pokles zaměstnanosti by naopak vždy vedl k nižší valorizaci důchodů a zhodnocení pomyslného kapitálu, pokud by byla zvolena indexace podle objemu zaplacených příspěvků.

3.6 Životní úroveň důchodců ve vztahu k příjmům pracujícího obyvatelstva

Jedním z cílů otevřené metody koordinace v oblasti starobních důchodů rozvinuté na úrovni EU je umožnit lidem zachování životní úrovně po odchodu do důchodu. Švédská zpráva o národní strategii vypracovaná v rámci této metody k tomuto cíli uvádí srovnání hrubých a disponibilních příjmů důchodců a pracujícího obyvatelstva.

Důchodci mají v průměru hrubý příjem ve výši 56 % hrubého příjmu všeho pracujícího obyvatelstva. Mladší důchodci (66 - 74 let) mají příjmy ve výši 59 % příjmu pracujících osob ve věkové skupině 55 - 64 let. U disponibilních příjmů jsou rozdíly menší. Disponibilní příjem důchodců dosahuje 76 % disponibilního příjmu pracujícího obyvatelstva. Poměr disponibilních příjmů mladších důchodců a staršího pracujícího obyvatelstva je 68 %. Rozdíl mezi poměry hrubých a disponibilních příjmů je vyšší u skupiny všech důchodců, než u skupiny mladších důchodců. Skupina všech důchodců totiž zahrnuje významnou část důchodců s nízkými příjmy. Tito důchodci mají úlevy na daních z příjmu a nárok na příspěvek na bydlení, který je osvobozen od daně.

4. USA

4.1 Obecná charakteristika důchodového systému

Důchodová soustava USA je založena na kombinaci základního důchodového systému, systému zaměstnaneckého pojištění a doplňkového soukromého pojištění (spoření). Základní důchodový systém OASDI (Old-Age, Survivors and Disability Insurance) je průběžně financovaný a v současné době pokrývá přibližně 96 % americké pracovní síly. Podrobněji je popsán v následující podkapitole. Zaměstnanecké důchodové plány založené nebo spravované zaměstnavateli či zaměstnaneckými organizacemi (např. odbory) pokrývají přibližně 50 % zaměstnanců v soukromém sektoru [US Department of Labor, 1999]. Míra pokrytí zůstává posledních 30 let zhruba stejná, nicméně významně se mění typy důchodových plánů, ve kterých zaměstnanci spoří. Počet příspěvkově definovaných plánů a jejich účastníků roste relativně k dávkově definovaným plánům. Diskuse o důchodové reformě v USA kladou důraz na rozvoj soukromého spoření na stáří. Podle výsledků výzkumů je spotřeba důchodců relativně vysoká, což vyžaduje 74 - 83 % předdůchodových příjmů, aby si lidé zajistili přiměřenou životní úroveň po odchodu do důchodu. Pouze 56 % domácností však spoří na stáří v dostatečné výši. „Lidé budou velice těžko dosahovat náhradového poměru ve výši 70 - 80 % předdůchodových příjmů bez soukromého spoření, které by doplnilo důchod ze sociálního zabezpečení a zaměstnaneckého důchodového plánu“ (US Department of Labor, 2002: 5).

4.2 Základní důchodový systém

Základní systém důchodového pojištění OASDI spravuje státní Social Security Administration (SSA).

Financování, vyměřovací základ pro pojistné

Do systému OASDI odvádějí zaměstnanci, jejich zaměstnavatelé a osoby samostatně výdělečně činné pojistné z výdělků do výše maximálního ročního vyměřovacího základu pro pojistné. Maximální roční vyměřovací základ pro pojistné do OASDI - 84 900 USD v roce 2002 - je zvyšován automaticky každý rok podle růstu průměrné mzdy v národním hospodářství. Příspěvková sazba je pro zaměstnance i zaměstnavatele 6,2 % (5,9 % na důchody starobní a pozůstalostní, 0,9 % na důchody invalidní), pro osobu samostatně výdělečně činnou 12,4 %.

Nárok na starobní důchod

Nárok na plný starobní důchod vzniká při dosažení normálního důchodového věku, který se zvyšuje z 65 na 67 let (hranice 67 let bude platit od roku 2022). Lze využít možnosti předčasného odchodu do důchodu od 62 let, kdy je důchod krácen. Pro důchod ze základního systému je třeba splnit dobu účasti na pojištění, která odpovídá počtu let za období od roku 1950 (případně od 21 let pojištěnce, co je později) do 62 let, příp. smrti či doby, kdy se stane osoba invalidní - co nastane nejdříve. Pro osoby, jež dosáhnou 62 let v roce 1991 nebo později, činí potřebná doba pojištění 40 čtvrtletí. V roce 2002 bylo jako čtvrtletí pojištění hodnoceno každých 870 USD z ročních pokrytých příjmů do maximální výše čtyř čtvrtletí. Výše příjmu potřebná k dosažení čtvrtletí pojištění je každoročně automaticky přizpůsobována podle růstu průměrné mzdy.

Způsob výpočtu starobní důchodu

- Je založen na celoživotních výdělcích. Osobám, které dosáhnou věku 62 let v roce 1991 nebo později, je do vyměřovacího základu zahrnuto 35 let s nejvyššími ročními výdělky (do výše maximálního vyměřovacího základu pro pojistné) od roku 1951.
- Tyto výdělky jsou indexovány podle míry růstu průměrné mzdy. V současné době jsou obecně výdělky indexovány do úrovně mezd v roce, kdy pracovník dosáhne 60 let. Výdělky po dosažení věku 60 let jsou zahrnuty ve své nominální hodnotě.
- Z 35 indexovaných nejvyšších výdělků (do výše maximálního vyměřovacího základu pro pojistné) je vypočten měsíční průměr - Average Indexed Monthly Earnings (AIME).
- AIME je základem pro výpočet tzv. základní pojistné částky (Primary Insurance Amount - PIA). Výpočtová formule zahrnuje redukční hranice a zaručuje tak, aby byl osobám s nižšími příjmy zaručen vyšší náhradový poměr (zde ve smyslu poměru PIA a AIME). Pro osoby, které dosáhly věku 62 let (nebo se staly invalidními či zemřeli) v roce 2002 je PIA rovna:
90% z prvních 592 USD z AIME, plus
32 % z dalších 2 975 USD z AIME, plus
15 % z AIME nad 3 567 USD

PIA je vždy počítána pro rok, kdy osoba s nárokem na důchod dosáhla 62 let; pokud odchází do důchodu později, je PIA přizpůsobena podle růstu životních nákladů a takto vyjádřena v cenách roku odchodu do důchodu.

- Plný starobní důchod, který náleží osobám odcházejícím do důchodu při dosažení normálního důchodového věku, je roven PIA. Osoby odcházejí do důchodu před dosažením normálního důchodového věku (nejdříve ve věku 62 let), obdrží krácený důchod. Redukce z PIA činí 5/9 z 1 procenta měsíčně pro prvních 36 měsíců, které bezprostředně předcházejí normálnímu důchodovému věku. Pro ostatní měsíce činí redukce 5/12 z 1 procenta měsíčně. Každý měsíc odkladu odchodu do důchodu (maximálně do věku 70 let) zvyšuje důchod. Roční míra zvýšení důchodu postupně poroste ze současných 7 % na 8 % pro osoby, které dosáhnou věku 62 let v roce 2005 nebo později.

Vedle důchodů starobních, invalidních a pozůstalostních jsou ze systému OASDI vypláceny také důchody pro manželské partnery a děti starobních a invalidních důchodců. Maximální rodinná dávka pro rodinu starobního důchodce se pohybuje mezi 150 - 188 % PIA.

Nepříspěvková, testovaná dávka, je sociálně potřebným vyplácena ze zvláštního programu pro starší a invalidní osoby Supplemental Security Income (SSI).

Indexace

Důchody jsou obecně indexovány ročně podle růstu cen - pokud ceny (měřené indexem spotřebitelských cen CPI-W) vzrostou minimálně o 0,1 %. Za určitých podmínek, kdy by aktiva sveřeneckých fondů byla nižší než předpokládané výdaje systému, mohou být důchody indexovány alternativní metodou v rámci stabilizačního opatření. Důchody však nemohou klesnout pod úroveň výchozího roku. Historicky toto opatření ještě nikdy nebylo použito.

Souběh starobního důchodu s výdělkem

Souběh starobního důchodu s výdělkem je po dosažení normálního důchodového věku možný bez omezení. Před dosažením normálního důchodového věku je při souběhu s výdělkem nad určitý limit dávka starobního důchodu krácena. Pro rok 2002 byl tento limit 11 280 USD, za každé 2 USD vydělané nad tento limit je důchod snížen o 1 USD.

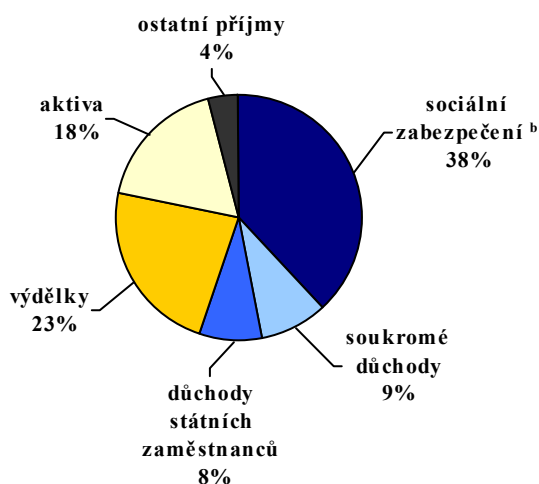
Zdanění

Až 85 % dávek sociálního zabezpečení může být předmětem federální daně z příjmu, v závislosti na příjmu a rodinném stavu příjemce dávky.

4.3 Struktura a diferenciacce celkových příjmů osob starších 65 let

Od svého zavedení se sociální zabezpečení stalo hlavním zdrojem příjmů pro většinu starších osob. Podíl příjmů ze sociálního zabezpečení v celkových příjmech starších osob je od roku 1976 poměrně stabilní, na úrovni 40 % [Hungerford, 2003]. V roce 2000 tvořily příjmy ze sociálního zabezpečení v průměru 38 % celkových příjmů starších osob, druhým nejvýznamnějším zdrojem příjmů byly pracovní výdělky, podíl soukromých důchodů a důchodů pro státní zaměstnance byl pouze 17 % (graf 7).

Graf 7 Celkový hrubý příjem osob ve věku 65 a více let^a a podle druhu příjmu v roce 2000

^a Příjem za jednotky, které tvoří manželský pár, kde alespoň jednomu z manželů je 65 nebo více let, nebo osoba žijící mimo manželství ve věku 65 či více let

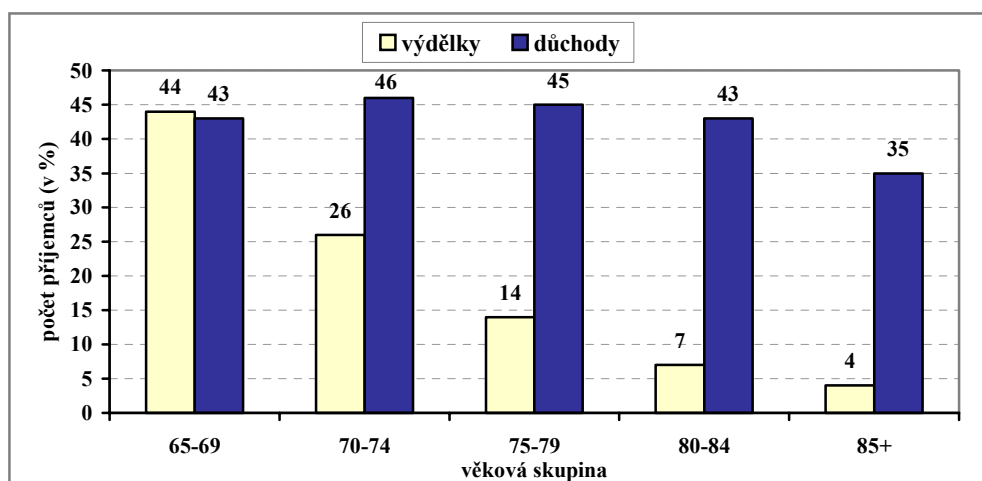
^b Dávky starobní, pozůstalostní a invalidní

Pramen: Social Security Administration, 2002a

Dávky sociálního zabezpečení byly v roce 2000 hlavním zdrojem příjmů (minimálně 50 % celkového příjmu) pro 65 % a jediným zdrojem příjmu pro 20 % starších osob. Podíl jednotlivých složek v celkových příjmech starších osob se velmi liší podle úrovně příjmů - pokud seřadíme příjmové jednotky podle výše příjmů, pak v nejnižším kvintilu tvoří dávky sociálního zabezpečení 82 % celkových příjmů, v nejvyšším kvintilu pouze 36 % [Social Security Administration, 2002b].

Pracovní výdělky jsou běžným zdrojem příjmů zejména pro mladší věkovou skupinu 65 - 69 let, ve vyšších věkových skupinách je podíl jednotek s těmito příjmy samozřejmě nižší. S výjimkou nejstarší věkové skupiny 85 a více let, kde má soukromé důchody jen 22 % jednotek, je pobírání důchodů (soukromých, zaměstnaneckých a důchodů pro zaměstnance státního sektoru) stejně běžné pro všechny věkové skupiny (graf 8).

Graf 8 Podíl osob s výdělků a důchodů^a a podle věkových skupin v roce 2000

^a zahrnuje soukromé důchody a anuity, důchody státních zaměstnanců a zaměstnanců železnic, individuální důchodové účty, platby z penzijních plánů Keogh a 401(k)

Pramen: Social Security Administration, 2002b

Starší obyvatelstvo USA je ekonomicky velmi diferencovanou skupinou. Medián ročních příjmů činil 18 778 USD v roce 2000. 50 % příjmových jednotek bylo v pásmu širokém 124 % mediánu (rozdíl horního a dolního kvartilu), příjem devátého decilu rozložení jednotek byl devětkrát vyšší než příjem prvního decilu (tabulka 17).

T a b u l k a 17 Diferenciace celkových ročních peněžních příjmů osob ve věku 65^a a více let a v roce 2000

percentily	příjem (v % mediánu)
10.	36,6
25.	56,6
75.	180,2
90.	332,8
poměr 90./10.	9,1

^a příjem za jednotky, které tvoří manželský pár, kde alespoň jednomu z manželů je 65 nebo více let nebo osoba žijící mimo manželství ve věku 65 či více let

Pramen: vlastní výpočet z dat Social Security Administration, 2002b

4.4 Diferenciace starobních důchodů z OASDI

Nerovnost celkových příjmů starších občanů je do značné míry dána rozdíly v příjmech z jiných zdrojů než ze sociálního zabezpečení. Diferenciace samotných starobních důchodů vyplácených ze systému OASDI je také vzhledem k redistributivnímu charakteru systému mnohem menší než diference celkových příjmů důchodců. Důchod devátého decilu rozložení příjemců starobního důchodu je zhruba třikrát vyšší než příjem prvního decilu a v roce 2001 mělo 50 % důchodců důchody v pásmu širokém 58 % mediánu (tabulka 18). Ve srovnání s Českou republikou je ovšem v USA diference důchodů ze základního systému větší: ve stejném roce dosahoval poměr prvního a posledního decilu 1,5, 50 % důchodců mělo důchody v pásmu 22 % mediánu. Diference nově přiznávaných starobních důchodů je v USA (stejně jako v České republice) o něco vyšší než u starobních důchodů vyplácených celkem (srov. tabulky 18 a 19).

T a b u l k a 18 Diferenciace vyplácených starobních důchodů z OASDI v letech 2000 a 2001 (měsíční dávky)

percentily	důchod (v % mediánu)	
	rok 2000	rok 2001
10.	49,7	49,8
25.	67,5	67,5
75.	124,9	125,8
90.	159,5	145,3
poměr 90./10.	3,2	2,9

Pramen: vlastní výpočet z dat Social Security Administration, 2001, 2002

T a b u l k a 19 Diferenciace nově přiznávaných starobních důchodů z OASDI v letech 2000 a 2001 (měsíční dávky)

percentily	důchod (v % mediánu)	
	rok 2000	rok 2001
10.	46,2	47,4
25.	64,9	66,6
75.	136,0	137,4
90.	156,9	155,5
poměr 90./10.	3,4	3,3

Pramen: vlastní výpočet z dat Social Security Administration, 2001, 2002

4.5 Relace starobního důchodu z OASDI ke mzdě

Relaci nově přiznávaného důchodu ke mzdě před odchodem do důchodu vyjadřuje SSA tradičně jako hypotetické hrubé náhradové poměry pro pracovníky, kteří v každém roce své pracovní kariéry vydělávají konstantní část průměrné mzdy v národním hospodářství. Rozlišovány jsou čtyři příjmové kategorie - osoby s nízkými (45 % průměrné mzdy), středními (100 % průměrné mzdy), vysokými (160 % průměrné mzdy) a maximálními (ve výši stropu pro pojistné do OASDI) výdělky. V roce 2002 by byl osobě s nízkými výdělky nově přiznán důchod ve výši 53,6 % výdělků v posledním roce před odchodem do důchodu, osoba s maximálními výdělky by měla náhradový poměr jen 24,8 %.

T a b u l k a 20 Nově přiznané roční starobní důchody ze sociálního zabezpečení^a a náhradové poměry v letech 2002, 2010, 2030 a 2050 podle výše AIME (hypotetický výpočet)

	průměrné výdělky za pracovní kariéru v % průměrné mzdy ^b (AIME)			
	nízké (45 %)	střední (100 %)	vysoké (160 %)	maximální (ve výši stropu pro příspěvky)
výše důchodu v USD (v cenách roku 2002)				
2002	8 181	13 526	17 635	19 942
2010	9 458	15 618	20 644	24 491
2030	11 602	19 159	25 322	30 975
2050	14 438	23 834	31 499	38 485
náhradový poměr (výše důchodu v % výdělků)				
2002	53,6	39,9	32,5	24,8
2010	56,3	41,9	34,6	26,9
2030	55,5	41,2	34,1	27,4
2050	55,6	41,3	34,1	27,3

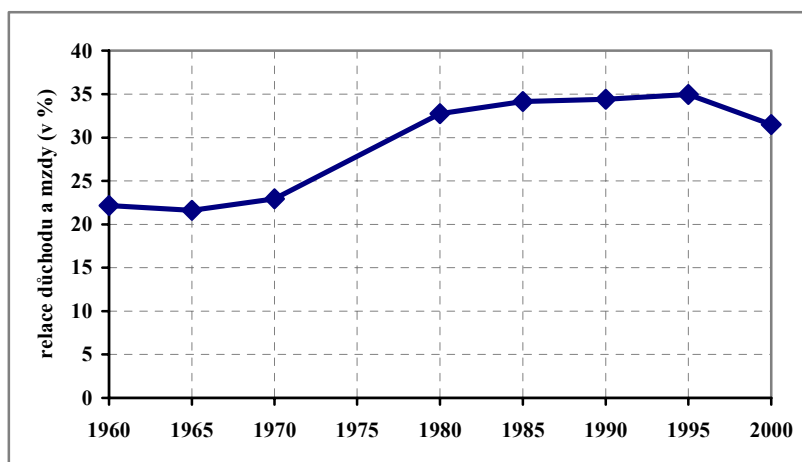
^a odchod do důchodu při dosažení normálního důchodového věku (65 let v roce 2002)

^b průměrná mzda v národním hospodářství - průměr výše mezd včetně mezd nepokrytých OASDI a mezd přesahujících strop pro příspěvky do OASDI

Pramen: The Board of Trustees, 2002

Vývoj relace průměrného vypláčeného starobního důchodu a průměrné mzdy v národním hospodářství v letech 1960 - 2000 zachycuje graf 9. Od poloviny 80. let činil průměrný důchod 34 - 35 % průměrné mzdy, mezi roky 1995 a 2000 rostla průměrná mzda rychleji než výše průměrného vypláčeného důchodu a průměrný náhradový poměr klesl na 32 %. Ovšem vzhledem ke skutečnosti, že důchody ze sociálního pojištění nejsou pro americké starší občany zdaleka jediným zdrojem příjmu, není relace průměrného důchodu a průměrné mzdy příliš výstižným ukazatelem relativní životní úrovně důchodů.

G r a f 9 Relace průměrného starobního důchodu a průměrné mzdy v národním hospodářství v letech 1960-2000

Pramen: Social Security Administration , 2001, 2002

4.6 Projekt MINT

V posledních letech vytváří SSA nový model pro analýzu distribučních efektů důchodové politiky nazvaný Modeling Income in the Near Term (MINT). První model byl dokončen v roce 1999. Jeho cílem byla především projekce příjmů generace poválečného baby-boomu (1946 - 1960, model ovšem zahrnuje také generace 1931 - 1945) v roce odchodu do důchodu a v roce 2020. Projekce byla provedena pro všechny hlavní typy příjmů důchodců - vedle dávek z veřejného důchodového systému byly odhadnuty budoucí soukromé důchody, příjmy z aktiv (finanční aktiva, nemovitosti) a výdělků.

MINT vychází z kombinace individuálních dat z výběrových šetření o příjmech obyvatelstva (Survey of Income and Program Participation) a administrativních dat SSA pro respondenty z těchto šetření.

Databáze MINT byla rovněž využita k vytvoření „stylizovaných profilů výdělků“ budoucích generací důchodců. Tyto profily byly prezentovány v závěrečné zprávě k modelu MINT [Toder et al., 1999]. Byly odvozeny ze skutečných výdělků a projekce výdělků budoucích důchodců podle věku. Jsou alternativou ke čtyřem kategoriím „representativních“ pojištěnců s celoživotními výdělků definovanými násobkem průměrné mzdy (osoby s nízkými, průměrnými, vysokými a maximálními výdělků - tabulka 21), které SSA doposud používala pro výpočet hypotetických náhradových poměrů. Profily byly získány klasifikací individuálních rozložení výdělků podle věku (od 32 do 61 let) na základě tří charakteristik:

- úroveň individuálních průměrných výdělků (tři kategorie - nízké, střední, vysoké),
- trend výdělků mezi prvním a posledním obdobím pracovní kariéry (tři kategorie -klesající, stejná úroveň, rostoucí),

- profil výdělků, založený na srovnání výdělků uprostřed pracovní kariéry (věk 42 - 51 let) a na jejím začátku a konci (tři kategorie - s vrcholem uprostřed kariéry, lineární, se sedlem uprostřed kariéry).

Výsledná klasifikace tedy obsahuje až 27 (3 x 3 x 3) výdělkových profilů.

Jednou z hlavních nevýhod hypotetických profilů tradičně používaných SSA je, že vycházejí pouze z jedné charakteristiky výdělků - úrovně výdělků. Ve skutečnosti jsou rozložení výdělků za pracovní kariéru velmi rozrůzněná (tabulka 21). Použití tradičních profilů proto poskytuje pouze omezené možnosti pro analýzu distribučních efektů důchodové reformy. Pracovníci s nízkou úrovní průměrných výdělků za pracovní kariéru (tj. s nízkou úrovní vyměřovacího základu pro výpočet důchodu) mohou mít podprůměrné výdělky buď proto, že měli celý život nízké výdělky, nebo proto, že měli kariéru přerušenu. Naopak pracovníci s vysokými výdělky mohli vydělávat slabě nadprůměrné výdělky během celé své pracovní kariéry nebo nízké na začátku a vysoce nadprůměrné výdělky na konci pracovní kariéry. Tyto rozdíly mohou mít významné důsledky zejména pro analýzu dopadů těch reformních návrhů, které počítají se zavedením příspěvkově definovaných systémů. Výše důchodů z příspěvkově definovaných systémů se liší v závislosti na výnosech z příspěvků. Pracovníci se stejně vysokými průměrnými výdělky za pracovní kariéru mohou obdržet velmi odlišné důchody v závislosti na rozložení jejich příspěvků v čase. Ti, kteří přispívali vysokými částkami na své individuální účty na začátku pracovní kariéry, budou mít mnohem větší dávky z příspěvkově definovaného systému než ti, kteří odváděli vyšší příspěvky až na konci pracovní kariéry. Analýza distribučních dopadů takové důchodové reformy založená na předpokladu konstantních výdělků za celou pracovní kariéru (ve výši x % průměrné mzdy) může vést k zavádějícím výsledkům [Bosworth, Burless, Steuerle, 2000].

T a b u l k a 21 Rozložení profilů výdělků MINT, výběrový soubor za generace 1935 - 1940

profil výdělků	charakteristika (úroveň výdělků, trend)	rozložení (v %)	
		muži	ženy
1	nízká, klesající	10,3	25,9
2	nízká, konstantní	0,6	5,0
3	nízká, rostoucí	4,1	26,0
4	střední, klesající	16,9	8,1
5	střední, konstantní	3,7	5,3
6	střední, rostoucí	4,2	22,1
7	vysoká, klesající	24,5	1,2
8	vysoká, konstantní	23,7	1,9
9	vysoká, rostoucí	12,0	4,5
celkem		100,0	100,0

Pramen: Toder et al., 1999

Ze srovnání devíti (3 x 3 - úroveň výdělků x trend) stylizovaných profilů výdělků z modelu MINT a tří profilů tradičně používaných SSA (nízké, průměrné a maximální výdělky) vyplynuly tyto závěry [Toder et al., 1999]:

- Tradiční výpočty SSA předpokládají, že pracovník dostává každoročně stejnou mzdu (relativně k průměrné mzdě v ekonomice) a nikdy neopouští trh práce. Vychází se tedy z průměrných výdělků všech zaměstnaných a nikoliv z průměrných výdělků všech osob, které se účastní sociálního zabezpečení, ať pracují nebo nikoliv.
- Osoby s nízkými a středními průměrnými výdělky podle SSA (45 % a 100 % průměrné mzdy v národním hospodářství) ve skutečnosti reprezentují osoby s vyššími výdělky, než odpovídá celému souboru pojištěných osob. Tedy například pracovník s celoživotními

výdělky ve výši 100 % průměrné mzdy v národním hospodářství dosahuje vyšších příjmů než jsou ve skutečnosti průměrné celoživotní výdělky pojištěných osob podle databáze MINT.

- Především díky tomuto rozdílu mají v modelu MINT osoby reprezentující pracovníky s nízkými a průměrnými výděly nižší důchody (a vyšší vnitřní míru návratnosti ze systému sociálního zabezpečení) než osoby s nízkými a středními průměrnými výděly podle tradičních výpočtů SSA.

- Náhradové poměry definované jako poměr PIA a nejvyšších výdělků v pracovní kariéře pro mzdové profily získané z dat MINT jsou obecně nižší, než náhradové poměry pro hypotetické mzdové profily podle SSA (tabulka 22). Při předpokladu konstantní relativní mzdy je průměrný výdělek za pracovní kariéru (determinanta AIME a tudíž také PIA) stejný jako výdělek nejvyšší, ve skutečnosti jsou ovšem podle databáze MINT nejvyšší výdělky rovny 1,5 - 2,5násobku průměrných výdělků v individuální pracovní kariéře. Pokud náhradové poměry vyjádříme jako poměr PIA (plný nově přiznaný důchod) a AIME (průměrné indexované výdělky za pracovní kariéru a též vyměřovací základ pro výpočet důchodu), dosahují osoby s nízkými, středními i vysokými výděly v modelu MINT vyšších náhradových poměrů než podle výpočtů SSA. To je způsobeno nižšími AIME podle databáze MINT než v modelu SSA.

T a b u l k a 22 Srovnání hrubých náhradových poměrů pro osoby s profily výdělků podle MINT a SSA, generace 1935 (relace nově přiznaného důchodu a mzdy)

profil výdělků	charakteristika (úroveň výdělků, trend)	náhradový poměr I, v % (poměr PIA a nejvyššího výdělku za pracovní kariéru)		náhradový poměr II, v % (poměr PIA a AIME)	
		muži	ženy	muži	ženy
1	nízká, klesající	37,7	50,9	78,5	86,6
2	nízká, konstantní	38,7	55,6	75,4	86,6
3	nízká, rostoucí	40,0	47,8	86,6	86,6
4	střední, klesající	28,2	31,1	46,5	51,9
5	střední, konstantní	36,3	34,9	46,8	50,4
6	střední, rostoucí	25,9	28,8	49,2	50,6
7	vysoká, klesající	23,0	25,2	39,6	40,9
8	vysoká, konstantní	25,2	28,8	35,9	40,6
9	vysoká, rostoucí	24,6	25,0	34,8	40,3
10	SSA nízká, konstantní	51,8	51,8	57,8	57,8
11	SSA průměrná, konstantní	38,5	38,5	42,9	42,9
12	SSA maximální, konstantní	21,9	21,9	31,3	31,3
vážený průměr (MINT)		27,5	41,1	46,1	70,4

Pramen: Toder et al. (1999)

Závěr

Ze srovnání národních přístupů k hodnocení relace důchodu a mzdy v Německu, Švédsku a USA je patrný posun od tradičně používaných hypotetických náhradových poměrů k náhradovým poměrům počítaným z individuálních dat o výdělcích pojištěnců. V Německu se sice stále používají pro ně tradiční hypotetické „úrovně důchodu standardního důchodce“, ale v diskusích věnovaných reformě důchodového systému se stále silněji ozývají hlasy volající po počítání úrovně důchodů z individuálních dat. Německo k tomu má velmi dobré předpoklady, neboť nositelé pojištění vedou pro každého pojištěného individuální konto (účet), na kterém jsou evidovány všechny důležité informace mající vliv na jeho důchod. Jedním z hlavních argumentů pro využití individuálních dat je malá vypovídající schopnost hypotetických náhradových poměrů, které moc neříkají o reálném stavu, avšak jsou nepostradatelné při tvorbě sociálních statistik. Švédská správa sociálního zabezpečení (RFV) uvádí v projekcích důchodového systému relaci průměrného nově přiznávaného důchodu a průměrného příjmu pojištěných osob (příjmy zakládající nárok na důchod). Výpočty vycházejí ze simulačního modelu, který je založen na výběru přibližně 250 000 osob z databáze RFV. Americká správa sociálního zabezpečení (SSA) tradičně používá hypotetické náhradové poměry. Rozlišovány jsou čtyři příjmové kategorie - osoby s nízkými (45 % průměrné mzdy), středními (100 % průměrné mzdy), vysokými (160 % průměrné mzdy) a maximálními (ve výši stropu pro pojistné do OASDI) výdělků. V posledních letech ovšem vytváří SSA nový model pro analýzu distribučních efektů důchodové politiky nazvaný Modeling Income in the Near Term (MINT). MINT vychází z kombinace individuálních dat z výběrových šetření o příjmech obyvatelstva (Survey of Income and Program Participation) a administrativních dat SSA pro respondenty z těchto šetření.

Otázka relace důchodu ke mzdě je spjata s právě připravovanou důchodovou reformou. Důchodový systém je nedílnou součástí ekonomiky. Je to systém dlouhodobý s vysokou mírou setrvačnosti. Jedním z problémů je vysoká nivelizace důchodů a s ní související vysoká míra příjmové solidarity, která je dána zejména nevyhovující konstrukcí výpočtu důchodu. Míra nivelizace je dokonce vyšší než před rokem 1990. Avšak je třeba si uvědomit, že nivelizace je jev vlastní každému systému založenému na principu solidarity, důchodový systém nevyjímaje. Větší diferenciaci důchodových příjmů by přispěla změna výpočtu důchodu s důrazem na pojistný princip a odbourání stropů u příjmu, z nichž je důchod vypočítáván. Problematika nivelizace a diferenciaci důchodů je natolik obsáhlé a závažné téma, že by mělo být předmětem samostatného výzkumu. Dalším závažným problémem je zvyšování míry závislosti systému (poměru počtu důchodců a počtu plátců pojistného) způsobené zejména nepříznivým demografickým vývojem, nárůstem počtu předčasných starobních důchodů a snižující se mírou ekonomické aktivity.

Reformy průběžně financovaných systémů, které mají zajistit jejich finanční stabilitu, vedou ke snížení náhradových poměrů. Německo se zavázalo udržet stanovenou výši náhradového poměru. USA není vázáno žádnou mezinárodní úmluvou. V posledních letech se zde rozvinula diskuze, která klade důraz na rozvoj soukromého spoření na stáří, aby budoucí důchodci měli zajištěnou přiměřenou životní úroveň po odchodu do důchodu. K zajištění dostatečné životní úrovně může pomoci také informovanost občanů o výši jejich budoucích důchodů (Švédsko). Švédsko zavedlo příspěvkově definovaný systém NDC, který doplnilo zaručeným důchodem pro nízkopříjmové důchodce. Výše důchodů v systému může záviset na volatilitě hlavních ekonomických a demografických proměnných. Švédsko se snažilo dosáhnout stability důchodů především volbou indexace pomyslného kapitálu na individuálních účtech a důchodů podle vývoje průměrných příjmů.

Důležitým aspektem při uskutečňování reformy důchodového systému ČR je také naplnění mezinárodních úmluv, ke kterému se ČR zavázala přistoupením k úmluvám MOP, a to zejména úmluvy č. 128 týkající se starobních důchodů. V současné době je úmluva naplňována, protože dle MPSV byl podíl důchodu kvalifikovaného dělníka k čisté mzdě k 1.1.2002 47,1 %, což o 2,1 % přesahuje požadavky MOP. Avšak při přípravě reformy je nutno brát závazky vyplývající z mezinárodních úmluv v potaz.

Relace průměrného důchodu a průměrného vyměřovacího základu pro pojistné je jedním ze základních parametrů bilanční rovnice průběžně financovaného důchodového systému. Průměrný vyměřovací základ pro pojistné zahrnuje vedle mezd také vyměřovací základy OSVČ. Takto definovaný poměr je proto vhodný pro hodnocení vztahů uvnitř důchodového systému. Relativní životní úroveň důchodců a ekonomicky aktivní populace lépe vystihuje průměrný náhradový poměr (relace průměrného důchodu a průměrné mzdy v národním hospodářství). V současné době se v sociálních statistikách v ČR můžeme nejčastěji setkat s počítáním relace průměrného starobního důchodu k průměrné nominální mzdě (hrubé a čisté) či k průměrnému vyměřovacímu základu. Využívání druhého zmíněného způsobu např. v publikaci MPSV "Základní ukazatele z oblasti práce a sociálního zabezpečení 2000" je dle našeho názoru zavádějící, protože dostatečně jasně nevyjadřuje reálný životní standard důchodců. Přimlouváme se proto k používání ukazatelů beroucích v úvahu průměrné mzdy (čisté). Průměrné důchody jsou samostatně vyplácené starobní důchody v daném roce. Průměrná čistá mzda je počítána z průměrné hrubé mzdy (dle údajů ČSÚ) odečtením sociálních odvodů a daní dle platných zákonů vztahujících se k příslušné průměrné hrubé mzdě (stejná metodika jako byl použita ve studii Eurostatu 1993)

Při hodnocení relativní životní úrovně důchodců je podle doporučení řady mezinárodních studií vhodné doplnit analýzu relace důchodu a mzdy analýzou disponibilních příjmů z výběrových šetření o příjmech domácností. Kombinace reálných dat za jednotlivce a modelování je vhodná, pokud chceme porovnávat skutečnou příjmovou situaci příjemců dávek. Je však třeba sjednotit metody postupu sběru a obsahu dat.

Doporučujeme jednoznačně preferovat ukazatel čistého náhradového poměru a čistého průměrného náhradového poměru. Efektivní daňová sazba (podíl odvedené daně z celkových příjmů) z příjmu důchodců je nižší než efektivní daňová sazba z příjmu v období ekonomicky aktivního života. Ukazatele počítané z čistých příjmů proto lépe vystihují, do jaké míry důchodové systémy plní cíl náhrady pracovních příjmů po odchodu do důchodu.

Jak vyplývá například z analýz provedených za USA, hypotetické náhradové poměry založené na konceptu „typických“ pracovníků, jejichž celoživotní výdělků jsou definovány v násobcích průměrné mzdy v národním hospodářství, nevystihují dostatečným způsobem reálnou strukturu náhradových poměrů. Tyto rozdíly mohou mít významné důsledky zejména pro analýzu dopadů těch reformních návrhů, které počítají se zavedením příspěvkově definovaných systémů. Je vhodné uvádět hypotetické náhradové poměry pro různou délku doby pojištění a výše pokrytí náhradními dobami a porovnat rozložení osobních vyměřovacích základů pro výpočet důchodů s výší průměrné mzdy v národním hospodářství. V dlouhodobém horizontu doporučujeme zvážit možnost vytvoření mikrosimulačního modelu s využitím digitalizovaných dat ČSSZ. Model založený na individuálních datech by umožnil lépe hodnotit dopady reformních opatření v oblasti důchodového systému na různé skupiny obyvatelstva. Avšak v současné době se hypotetické náhradové poměry jeví jako nejlepší řešení pro mezinárodní srovnání.

Evropská komise stále pracuje na návrhu komparativních indikátorů důchodového pojištění členských zemí Evropské unie, pomocí kterých by se daly srovnávat důchodové systémy jednotlivých zemí a vytvářet na jejich základě doporučení (jednotlivým členským státům). V podskupině pro tvorbu ukazatelů Výboru pro sociální ochranu a v pracovní skupině pro stárnutí obyvatelstva Výboru pro hospodářskou politiku práce na vytvoření

komplexního souboru společných ukazatelů stále pokračují. Dle původních plánů měly být indikátory navrženy již v roce 2001. Bohužel se však tak ještě nestalo, ale dá se předpokládat, že indikátory budou navrženy do konce roku 2003, nejpozději začátkem roku 2004. Pokud jde o vývoj životní úrovně starších lidí, tak nadále pokračuje práce na ukazatelích budoucího vývoje míry náhrady příjmu pro důchodce v různých hypotetických případech; při této práci budou možná využity i mikrosimulační techniky. Doporučujeme tedy vyčkat na tyto ukazatele a pak se jimi řídit. Dále doporučujeme budování datového archivu ČSSZ, který by mohl výrazně usnadnit výpočty náhradových poměrů. Soubor společných ukazatelů se může stát určitým standardem pro hodnocení důchodového systému také v České republice.

Literatura

Alterssicherung in Deutschland –<http://www.alterssicherung-in-deutschland.de> , 2003

Advisory Council (1997). Final Report of the 1994 - 1996 Advisory Council on Social Security, Washington, DC.

ASFA Research Centre (1999). Achieving an adequate income - how much is enough? Summary of research findings and issues for discussion.

Bosworth, B., Burless, G., Steuerle, E. (2000). Lifetime Earning Patterns, the Distribution of Social Security Benefits, and the Impact of Pension Reform. Social Security Bulletin, Vol. 63, No. 4

Bundesregierung, Rentenversicherungsbericht 2002

Den Allmänna Pensionen. Your whole life counts. A brief description of Sweden's public pension system, and how you can influence your pension.

Deutscher Bundestag Drucksache 14/7640, 23.11.2001 Unterrichtung durch die Bundesregierung, Alterssicherungsbericht 2001

Fox, A. (1982). Earnings Replacement Rates and Total Income: Findings From the Retirement History Study. Social Security Bulletin, Vol. 45, No. 10.

Gillion, C. et al.(eds.) (2000). Social Security Pensions. Development and reform. ILO, Geneva.

Grad, S. (1990). Earnings replacement rates of New Retired Workers. Social Security Bulletin, Vol. 53, No. 10.

Hungerford, T. Rasette, M., Iams, H., Koenig, M. (2003). Trends in the Economic status of the Elderly, 1976 - 2000. Social Security Bulletin, Vol. 63, No. 3.

Karl-Brauer-Institut des Bundes der Steuerzahler e.V, Pensionen und Renten im Vergleich, 2002

MPSV (2002). Pojistněmatematická zpráva o sociálním pojištění 2000 - 2001.

National Strategy report on the Future of Pension Systems - Sweden, 2002.

OECD (2001). Ageing and Income. Financial Resources and Retirement in 9 OECD Countries.

Palmer, E. (2001). Swedish Pension Reform - How Did It Evolve and What Does It Mean for the Future?

Pollnerová, Š. (2002). [Analýza nově zaváděných systémů NDC](#). Praha, VÚPSV.

RFV (2003). The Swedish Pension System Annual Report 2002.

Social Security Administration (2001, 2002). Annual Statistical Supplement, 2001, 2002.

Social Security Administration (2002a). Fast Facts and Figures about Social Security.

Social Security Administration (2002b). Income of the Aged Chartbook, 2000

Social Security Administration (2002c) Income of the Population 55 and Older, 2000

Společná zpráva Komise a Rady o přiměřených a udržitelných důchodech. Březen 2003.

- Statistics Sweden. Income distribution Survey, 2001.
- Steffen, J.: Die Anpassung der Renten, Bremen 2002
- Stellungnahme des Sozialbeirats zum Abschlussbericht der Sachverständigenkommission zur Neuordnung der steuerrechtlichen Behandlung von Altersvorsorgeaufwendungen und Altersbezügen vom 11. März 2003
- Steuerle, E., Spiro, Ch. (2000a): What Happens to Replacement Rates over the Course of Retirement? Straight Talk on Social Security and Retirement Policy, No. 25. Urban Institute.
- Steuerle, E., Spiro, Ch. (2000b): Do Replacement Rates Suggest a Trade-off? Straight Talk on Social Security and Retirement Policy, No. 25. Urban Institute.
- Steuerle, E., Spiro, Ch., Carasso, A. (2000a): Do Analysts Use Atypical Workers to Evaluate Social Security? Straight Talk on Social Security and Retirement Policy, No. 19. Urban Institute.
- Steuerle, E., Spiro, Ch., Carasso, A. (2000b): Measuring Replacement Rates at Retirement. Straight Talk on Social Security and Retirement Policy, No. 24. Urban Institute.
- The Board of Trustees, Federal OASDI Trust Funds (2002). The 2002 Annual Report of the Board of Trustees of the Federal OASDI Trust funds.
- Thiede, R.: Das Rentenniveau in der gesetzlichen Rentenversicherung, 1998
- Toder, E. et al. (1999): Modeling Income in the Near Term - Projections on Retirement Income Through 2020 for the 1931-60 Birth Cohorts. Final report. Washington, D. C.
- US Department of Labor (2002). Saving for a Lifetime: Advancing Generational Prosperity. The 2002 National Summit on Retirement Savings Final Report. Washington, D. C.
- US Department of Labor (1999) Coverage Status of Workers under Employer Provided Pension Plans. Findings From the Contingent Work Supplement to the February, 1999 Current Population Survey.
- VÚPSV, William M.Mercer: [Analýza důchodových reforem z hlediska české důchodové reformy 2001](#)
- VÚPSV, William M.Mercer: [Mezinárodní srovnání vybraných dílčích prvků systému důchodového pojištění, které mají vliv na příjmy systému, na stanovení výše dávek a na výdaje včetně vztahu tohoto systému k systému nemocenského pojištění 2001](#)
- Vylítová, M., Mácha, M., Šlapák, M.: Doplnkové formy sociálního zabezpečení v Evropské unii a jejich souvislosti a dopady pro českou ekonomiku s důrazem na vztah daňového a pojistného (důchodového) systému, VUPSV, 2003
- Vývoj vybraných ukazatelů životní úrovně v ČR v letech 1990-2000, MPSV 2001
- Whiteford, P. (1995): The Use of Replacement Rates in International Comparisons of Benefits Systems. SPRC Discussion Paper No. 54
- Whitehouse, E. (2000): How poor are the old? A survey evidence from 44 countries. Pension reform Primer series, Social Protection Discussion Paper no. 0017, World Bank, Washington, D. C.

Whitehouse, E. (2003): The Value of Pension Entitlements: A Model of Nine OECD Countries. OECD Social, Employment and Migration Working Papers No.9

Základní ukazatele z oblasti práce a sociálního zabezpečení v ČR ve vývojových řadách a grafech MPSV 2002

<http://conventions.coe.int>

<http://www.br-online.de>

<http://www.czso.cz>

<http://www.destatis.de>

<http://www.gdv.de>

http://www.geographyiq.com/countries/gm/Germany_people.htm

<http://www.ilo.org>

<http://www.mdr.de>

<http://www.steuerzahler.de>

<http://www.uni-konstanz.de/struktur/org/personalrat/pdf/vblpunktem.pdf>